

MÚLTIDÉZŐ

Nagyatád

M. k. honvédlaktanya

NAGYATÁD

Kiadó:

Nagyatádi Művelődési Ház

Felelős kiadó:

Pallag Katalin

ISBN 963 00 4416 1

ISSN 1416-1311

Készült:

201954 – Nagyatádi Nyomda Kft.

Felelős vezető: Takács Ferenc

ügyvezető igazgató

Horváth Miklós

**NAGYATÁDTÓL DÁNIÁIG
ÉS HAZA**

MÚLTIDÉZŐ

VI.

NAGYATÁD

2000

Előszó

Nagyatád és az itt élt, az itt élő emberek sok-sok szálon keresztül kötődnek a katonasághoz. A település fejlődéséhez hozzájárult az itt állomásozó alakulatok tevékenysége. A katonai élet megannyi sajátosságát számtalan helybéli és nagyon sok Nagyatádra vezényelt magyar fiatalember ismerte meg településünk laktanyáiban.

A szerző a Nagyatádtól Dániáig és haza című történeti munkájában pontosan mutatja be a város egyik legrégebbi épületének, a Baross utcai laktanyának a történetét, az épület funkcióját, elhelyezkedését. Megismerhetjük az itt állomásozó alakulatokat is.

Innét, a Magyar Királyi Honvédlaktanyából indult el a 90/I. zászlóalj katonájaként a szerző is Dániába. Visszaemlékezése naplószerűen ismerteti útjukat, megpróbáltatásaikat és hazatérésüket. Az események a II. világháború legutolsó szakaszában történtek, s a visszaemlékezésben fel-fel villannak ezen háborús időszak Nagyatádra vonatkozó részei is.

Horváth Miklós írása hiánypótló. Településünk, és néhány akkor katonának behívott fiatalember sorsának egy rövid, de fontos időszakát dolgozza fel. Olyan történetekről, körülményekről ír, amelyek nyomtatásban még nem jelentek meg. Köszönet a szerzőnek, hogy gondosan megőrzött és rendszerezett emlékeit most közkinccsé tette, s történeti értékű visszaemlékezése megjelenhetett a Múltidéző kiadványsorozatban.

Ez a dolgozat egy értékrendet, egy magatartásformát is érzékeltet velünk. A szerző és katonatársai hazaszeretetéről, bajtársiasságáról, a családjukhoz és Nagyatádhoz való őszinte kötődéséről is képet kapunk.

Jó szívvel ajánlom e történeti visszaemlékezést Nagyatád diákjainak, fiataljainak elolvasásra, településünk egy korszakának és akkori lakóinak megismerésére. Tisztelettel ajánlom minden nagyatádinak és valamennyi városunk iránt érdeklődőnek e múltunk egy kis részét felidéző írást.

Ormai István
polgármester

BEVEZETŐ

Ma már oly kevesen vagyunk, akik tanúi voltunk a II. világháború utolsó időszakának, az 1944. október hónapban, a Baross u-i laktanyába bevonult katonák Nagyatádtól Dániáig tartó vándorlásának, a FANŐ szigeten és az Északi-tengerparti védőállásbeli tartózkodásunknak, a hadifogolytáborok megpróbáltatásainak, a hazatérésünk viszonyosságainak és nem utolsósorban a több mint három hónapig álló front Nagyatád lakosságát sújtó személyi és jelentős anyagi veszteségének.

Kötelességemnek érzem, hogy 55 év után ezekről az eseményekről megemlékezzem, és az utókor számára megörökítsem.

Nem kétséges, hogy a nagyatádi 90/I. újonckiképző zászlóalj katonáit nem érték olyan megpróbáltatások, mint az előző, 6/III. Nagy Lajosról elnevezett zászlóalj, akik 1943-ban a Donnál, 1944-ben a Kárpátoknál, majd hazai földön, a túlerővel szemben is hősiessen harcoltak, és sokan a legszebbet, az életüket áldozták a hazáért.

Tőlünk a haza ilyen véráldozatot nem követelt, mert harci cselekményben nem vettünk részt. Ha összehasonlítjuk a nyugati és az orosz fogolytáborok életkörülményeit – a francia kivételtől eltekintve – akkor az utóbbiaké sokkal kedvezőtlenebb, a fogság időtartama majdnem kétszeres, a halálozások száma pedig a létszámhoz viszonyítva is többszörös, csak a lelki meggyötörtség, a reménytelenség, az elkeseredés, a hazatérés bizonytalansága lehetett azonos. Nekünk panaszkodásra nincs jogunk!

Naplóm visszaemlékezései inkább személyes jellegűek. Most már tudom, hogy több jelentős eseményt csak hiányosan, vagy egyáltalán nem jegyeztem fel, a kevésbé fontosak pedig kiemelten szerepelnek benne.

Mentségemre szolgálhat, hogy naplóm írásakor soha nem gondoltam arra, hogy – még ha rövidítet formában is – bárhol megjelenjen, ki zárólag saját élményeim rögzítésére készítettem.

A Baross u-i laktanya története

Gróf Széchenyi Pál földművelésügyi miniszter 1885-ben úgy rendelkezett, hogy az ozorai méntelepet Nagyatádra kell áthelyezni. Ennek alapján megkezdődött az építkezés. A telket Leibach Keresztély, nagyatádi földbirtokos bocsátotta rendelkezésre. A kivitelező Meller- Hirsch építési vállalkozó volt. Az épület tégláit a helyszínen agyagos-föld kitermelésével készítették, és itt égették ki.

1887. június 1-jén az, épület átadási ünnepségén megjelentek a földművelésügyi miniszter, Tallián Béla főispán, Tallián Gyula főszolgabíró, a község neves személyiségei. Az épületet fellobogózták. Az üdvözlő beszédet Barakonyi, nagyatádi ügyvéd tartotta, majd Hirsch Adolf átadta az épület kulcsait Durmann ezredesnek, a méntelep parancsnokának, majd megszemlélték a helyiségeket. A Somogy című újság erről az eseményről így írt:

„A roppant négyszögben, épülettel bezárt udvar szépen rendezve, az egyik sarkán nagy zártlovarda, amely táncteremnek is beillenek. Az építkezés 130000 Ft helyett 160000 Ft-ba került.”

A laktanyában 1944. december 1-ig az alábbi alakulatok állomásoztak:

Királyi méntelep
Vöröskeresztes kórház
Lovascsendőr alosztály
III/2. Határőr zászlóalj
Nagy Lajos 6/III. zászlóalj
90/I. újoncképző zászlóalj

A laktanya épületeinek felsorolása

A laktanya 80 m hosszú, 30 m széles, egyemeletes épület, 1944-ben a helyiségeket az alaprajz szerint, az alábbi célokra használták:

A bejárási főkaputól:

jobbra: a földszinten az őrszoba, a fogda, a 9. század körlete, az emeleten a katonai nyilvántartók irodái, a tiszt étkezde és konyha;

balra	a földszinten a 8. század, az emeleten a 7. század kör lete;
keletre	külön épületben a zászlóalj. parancsnokság, a gazdasági hivatal, a raktárak;
délen	műhelyek, tiszthelyettesi étkezde, gyengélkedő, raktár és a lópatkoló műhely.
nyugaton	a fedett lovarda, a zászlóalj-törzs – távbeszélő és géppuskaszakas – és istálló zárta be a négyszögletes udvart.
udvaron	középen az ezred névadójának, Nagy Lajos királyunknak a mellszobra és a legénységi konyha

A második világháború után a laktanyában megszűnt a katonai kiképzés. Az épületben mezőgazdasági terményeket, konzervárukat, és egyéb anyagokat tároltak. A lovardát vásárcsarnokká, a zászlóalj parancsnokság irodáit lakásokká alakították át.

Az épületek tatarozására anyagi fedezet nem állt rendelkezésre, annak állaga évről-évre romlott, a csarnok tetőzete a nagy hőtömeg súlya alatt beszakadt. Ekkor a község vezetői úgy határoztak, hogy Nagyatád egyik legrégebbi épületét megmentik a pusztulástól, felújítják, illetve diákotthonná alakítják, úgy hogy annak eredeti struktúrája megmaradjon.

A rekonstrukció során a romos épületeket, a raktárakat lebontották, az udvaron sportpályákat, játszótereket létesítettek. Sajnos eközben Nagy Lajos királyunk mellszobrát – akinek uralkodása alatt három tenger is mosta az ország határát – ismeretlen tettesek összetörték.¹

A laktanya átalakítása után 1961-ben a József Attila nevét felvevő kollégium végleg a fiatalok, a diákok otthona lett.

A katonai gyakorlóter egy részét parkosították, itt épült fel az autóbusz-pályaudvar, a vásárcsarnok, a piactér üzlethálózata, a lovarda helyén pedig a Kereskedők Háza. Jelenleg épül a Szt. István-park keleti részén városunk egyik legimpozánsabb, oly régóta vágyott sportlétesítménye, a Városi Sportcsarnok.

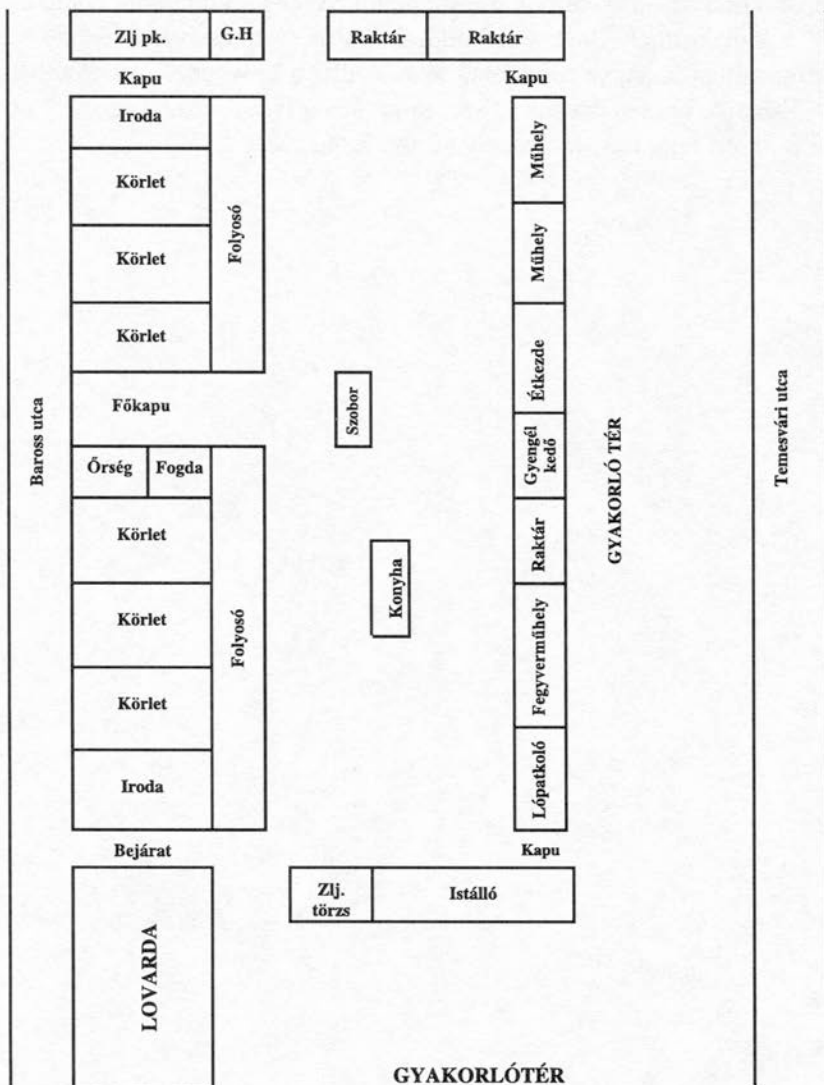
A Baross u-i laktanyában 1944. december 1. után már nem csendült fel az esti takarodó kürtjele, az őrség „Fegyverbe” szólító felhívá-

sa, a jobbra át, balra át, tisztelegj, feküdj, a repülő, a riadó, a sorakozó és ehhez hasonló, az alaki kiképzés ismert mindennapos parancsai. Most a diákok önfeléd, vidám zsvajjától hangos a kollégium épülete.

A diákotthon 1961. évi átadásakor végérvényesen befejeződött a Baross-utcai laktanya története, de az épület a következő évszázadban továbbra is, hosszú éveken át szolgálja még a fiatalok „kiképzését”, tanulásuk elősegítését, az életre való felkészítésüket.

Ámen!

A laktanya alaprajza

Nagyatádról – Dániába

1944. október 20. – november 30.

A nagyatádi Baross u-i laktanyába újoncok katonai szolgálatra 1944. október hónapban vonultak be – mint utóbb kiderült – utoljára. Az életkor 19–30 év között váltakozott, a többség 1923. évi korosztálybeli, az idősebbek szolgálathalasztásból, vagy felmentettekkel verbuválódtak, főleg Somogy és Zala megyéből, az atádiak száma 12 fő.

Nehézségbe ütközött a katonai egyenruha kiadása, mert a raktárakban már annyira elhasználódott, gyűrött, kopott köpenyeket tároltak, hogy a beöltözött katona úgy nézett ki, mint egy vándorlegény. Alsóruházatból is olyan nagy volt a hiány, hogy többen kénytelenek voltak sajátjukat viselni.

A kiképzéshez a legalapvetőbb fegyverzet sem állt rendelkezésre. Az őrség és a készség részére biztosított lőfegyvereken kívül, írdd és mondd, pl. a mi századunknak – 220 fő – csak 8 db puska jutott.

Nem kell katonai képzettség annak megítélésére, hogy ilyen kedvezőtlen feltételek mellett, a kiképzés értelmetlen, a hatékonysága nulával egyenértékű.

Egy napi foglalkozás tematikája és időbeosztása:

Reggel: Torna, csuklógyakorlatok

Délelőtt: Menetgyakorlat, 5–10 km, a terepen 15–20 m-es futás után, fedezék elfoglalása, fegyver nélküli célzás imitálása, ennek sorozatos ismétlése.

Délután: Fegyvelmező gyakorlatok, jobbra át, balra át, tisztelgés, díszmenet sulykolása.

A katonák hangulatát kedvezőtlenül befolyásolta a kimenő megvonása, az eltávozások betiltása, a hadi helyzet alakulása, és főleg az a zászlóalj-parancsnoki bejelentés, hogy rövidesen németországi kiképzésre indulunk.

A közelmúltban megjelent írásokból tudtam meg, hogy a VKF. 1944. szeptember 8-án – még a nyilaskeresztes hatalom átvétele előtt – már javasolta a hadköteles fiatalok Németországba való áttelepítését

azzal az indokkal, hogy „a kiképzés után felkészülhessen az új honfoglalásra.”²

Ezt realizálta a Szálasi rezsim, mert Berlinben megállapodást kötött a magyar alakulatok kitelepítéséről, többek között 200000 újonc németországi kiképzéséről.³

1944. november 29.

Felgyorsultak az események, az orosz csapatok elfoglalták Pécsét, és ellenállás nélkül gyorsan közelítettek Kaposvár és Nagyatád felé.

1944. december 1.

Reggel 5 órakor riadóra ébredtünk. A zászlóalj. előtt felolvasott parancs szerint az indulás időpontja 14 óra. Mivel alakulatunk szállítóeszkőzzel nem rendelkezett az akkori törvények szerint a hadsereg katonai érdekből jogosult fogatok rekvirálására. A kijelölt fegyveres készütség nyílt parancs felmutatásával arra kötelezte a község utcáin éppen akkor közlekedő fuvarosokat, a Zrínyi, Kápolna utcai, a henési és a bodvicai gazdákat, hogy lóval és szekérral azonnal jelentkezzenek a laktanyában.

A fogatok igénybevétele nem volt könnyű feladat, mert azok a gazdák, akik ismerték az erre vonatkozó rendeletet, lovaikat félreeső pajtákban, a közeli erdőben, az ötvöskónyi szőlőhegyen rejtették el. Így csak nehezen, az indulási idő előtt 1 órával sikerült a szükséges szállítóeszközöket biztosítani.

Az eligazítás szerint a fogatok igénybevétele a balatonszentgyörgyi vasútállomásig tart, ezért a fogatos gazdák úgy határoztak, hogy addig csatlakoznak az alakulathoz, abban a reményben, hogy a berakodás után lóval és szekérral hazatérhetnek.

Az ezred kaposvári zászlóalj-egységei már korán reggel szintén elhagyták a várost.

1944. december 03.

A vasúti bevonárolás Balatonszentgyörgyön nem valósult meg. A kapott információ szerint az alakulat vasúti szállításának elmaradását az alábbi körülmények indokolják:

- a.) A nagyfokú mozdony- és vagonhiány
- b.) Fontosabb alakulatok elsőbbsége
- c.) A dél-dunántúli front viszonylagos stabilizálódása
- d.) A tervezett német kiképzőtáborok – Stettin és környéke – befogadóképességének időszakos telítettsége.

A fogatosok felismerték kilátástalan helyzetüket, többen mindent hátrahagyva, bejelentés nélkül távoztak, de voltak bátor emberek, pl. Krivarics Ferenc Kápolna u-i gazda, aki éjjel lovait elkötve, járatlan kerülő utakon tért vissza Nagyatádra.

1944. december 04.–1945. Január 10. Alsónemesapáti

Balatonszentgyörgy és Alsópáhok után megkezdődtek a szökések, zömmel zalaiak távoztak. A mi századunk létszáma naponta 10–15 fővel csökkent. A két napra tervezett pihenő 37 napra sikeredett, az itt eltöltött idő alatt a falu közössége megszeretett bennünket, mert ahova beszállásoltunk, ott szinte családtagként éreztük magunkat.

Itt is a fegyver nélküli foglalkozások – délelőtt menet –, délután fegyvelmező gyakorlatok – voltak úgy, mint Nagyatádon. A szökések kisebb mértékben, de tovább folytatódtak.

Az ezredparancsnok elrendelte a létszámellenőrzést, s ennek eredményét tisztigyűlésen – amelyen a hadapródormesterek is részt vettek – ismertette, hogy az ezredtől 1400 fő távozott, ebből csak 172 fő tért vissza.

A jelentős létszámcsökkenés nemcsak a mi ezredünknel, hanem a többi alakulatnál is hasonló arányú lehetett, mert a hadvezetés rádióban, falragaszokon, a falvakban dobolással felhívást adott ki, mely szerint azok a szökött katonák, akik azonnal visszatérnek az alakulatukhoz, mentesülnek a felelősségre vonás alól. Erre a felszólításra a századunktól eltávozott 105 főből csak 18 fő jött vissza.

A felelősségre vonás alóli mentességi ígéret ellenére a századparancsnok elrendelte a visszatérők kikötését. Ezt a brutális fenytési módot csak a rendfokozat nélküli katonáknál alkalmazták. A megfenyített kezét hátul összekötötték, kezénél fogva gerendára, vagy fára felhúzták úgy, hogy a lábai alig érték a földet. Ez annyira igénybe vette a kikötött

szervezetét, hogy – 5–10 perc után – elájult. Ilyenkor az előre odakészített vízzel fellocsolták, és tovább folytatták a parancsban kikötött ideig.

1944. december 21.

Jaross Andor miniszter beszédet intézett az ezred katonáihoz, melyben a végső kitartás fontosságát hangsúlyozta, de a katonák bizonytalanságát, a rossz hangulatot nem tudta feloldani. A szökések újra megkezdődtek.

1944. december 27.

Beregfy vezérezredes újabb parancsát is dobszóval ismertették a faluban: „Minden férfi, aki 1906–1925. évben született, akár volt besorozva, akár nem, azonnal köteles jelentkezni a lakóhelye szerinti bevonulási központban, mert ellenkező esetben katonai szökevénynek minősítik, vele szemben a statárium értelmében járnak el.” A felhívásra nem sokan jelentkeztek, így a létszámhiány pótlására Kassa környékiekkel egészítették ki századunkat, így újból elértük a 220 főt.

1945. január 04.

A kiadott ezredparancsból értesültünk, hogy 10-én indulunk Sopron felé, s arról is, hogy eddig az időpontig nemcsak a tiszteknek, hanem a tiszteseknek is van lehetőségük arra, hogy közeli családtagok is csatlakozhatnak az alakulathoz. Ezt a lehetőséget felhasználva elhatároztuk, hogy ezzel az ürüggyel engedélyt kérünk a hazamenetelre, amelyet nehezen de meg is kaptunk. Természetesen eltitkoltuk, hogy Nagyatádon december 11-e óta már folynak a harcok, az oroszok a Rinya keleti partján, Henészbén és Simongáton, a németek a Zrínyi- Kiszely-Petőfi utcákban, és Bodvicán építették ki hadállásaikat. Azt sem jelentettük be, hogy Atádon december 22-től kiürítési parancs van érvényben.

1945. január 05.

Ilyen kedvezőtlen előjelek ellenére délután 17 órakor velem tartott Ormai János tizedes és Tóth Tibor honvéd Nagykanizsáig vonattal, majd gyalog jöttünk Nagyatádig.

1945. január 06.

Délelőtt 10 órakor jelentkeztünk a német parancsnokságon – Baross utca, Lelbach kastély, most városháza – de csak 6 órás tartózkodást engedélyeztek.

Az utcán emberekkel nem találkoztunk, de azt láttuk, hogy az épületekben az aknabecsapódások milyen károkat okoztak. Csak egyikét ház kéménye füstölt, ami azt bizonyította, hogy a községben még élnek olyan elszánt emberek, akik a kitelepítési utasítás és a front ellenére is itt maradtak.

Amikor a Tallián utcához – ma Korányi út – érkeztünk, olyan erős aknatűz fogadott bennünket, hogy nem lehetett továbbmenni. Félórás várakozás után mégis úgy döntöttünk, hogy ha már eddig eljutottunk, nem szabad meghátrálni. Észrevettük, hogy a németek nem az utcán, hanem az északi oldalon épült és most üresen álló házak – nyugat-kelet irányában egy méteres magasságban kibontott falak – nyílásain át közlekednek. Mi is ezt választottuk, így jutottunk el a Zrínyi utcába. Szüleimet a lakásukban nem találtam, a ház utcai része három aknabecsapódás miatt lakhatatlanná vált, az udvaron nyolc aknatalálatot számoltam meg.

Hosszas keresés után a járásbírószáki fogda épületének pincéjében akadtam rájuk, ahol még három másik család is tartózkodott. Édesanyám sírt örömeiben, de később azon aggódott, hogy már talán többet nem is lát bennünket. Nyugtatgattam, hogy a háború biztosan rövidesen befejeződik, és legkésőbb már nyáron, aratásra, a bátyámmal együtt itthon leszünk, bár ezt magamban nem gondoltam komolyan. Sajnos a front Kéthely-Nagybajom-Nagyatád-Háromfa térségében megmerevedett, a harci tevékenység tűzpárbajjá változott, az oroszok aknatüzére a németek nehézfegyverek lövedékeivel válaszoltak.

Szüleim elbeszéléséből tudom, hogy februárban a harcok hevesége folytatódott, az aknatűz következtében többen életüket veszítették, vagy megsebesültek. Az itt tartózkodás életfeltételei olyan minimálisra csökkentek, hogy ők is kénytelenek voltak a községből elmenekülni. Legtöbben a közeli Tarany községben várták a harcok befejezését. Itt a lakosság kivétel nélkül önzetlenül nyújtott segítséget a bajbajutottaknak. Köszönet érte!

Mint ismeretes, a községben a harcok több mint három hónap múlva, pontosan 109 nap után március 30-án fejeződtek be.

Úgy gondolom, érdemes újra megismételni Dr. Freller Andor, a Nemzeti Bizottság nagyatádi elnökének 1945. április 9-én, a Somogy megyei Nemzeti Bizottságnak küldött jelentésének egy részletét.

„Amikor hazaérkeztem, szörnyű látvány tárult szemem elé. Talán egyetlen ház sincs, amelynek tetőzete ne lenne beszakadva, a házak falai összedőlve. A község teljesen kihalt, illetve néptelen. Fél napig vártam, egyetlen embert sem láttam az utcán. Oly óriási a pusztulás, hogy ezt az atádiak saját erejükből helyreállítani soha nem lesznek képesek.”

1945. január 07.

Atádról való visszaérkezésünk után beszámoltunk katonatársainknak, hogy a községben milyen nehéz körülmények között élnek azok, akik a kitelepítési rendelet, az aknabecsapódások ellenére pincékben meghúzódva, reménykedve várják a harcok befejezését.

Az újonckiképző ezred több mint egy hónapos kényszerű Zala megyei várakozás után a következő sorrendben és az alábbi időpontban indult meg Sopron felé:

január 08. 90/II. Kisbucsa.

január 09. 91 /II. Nemeshetes

január 10. 90/I. Alsónemesapáti (nagyatádi zászlóalj)

január 11. 91 /I. Nemesapáti

1945. január 14. Sárvár

Most, több mint 50 év elmúltával is úgy emlékszem erre a napra, hogy a Nagyatád–Amstetten 380 km-es útvonalon a Bébaltavár–Sárvár közötti útszakasz teljesítése az emberi teljesítőképesség végső határát súrolta.

Az időjárás téliesre fordult, a metsző északi szél, az állandó hófúvás, a –18 fokos hideg, a 40–50 cm-es porhóval borított földút, a hótortalaszok, 30 km megtétele után megviselték, főleg az idősebbeket, akik annyira kimerültek, hogy képtelenek voltak továbbmenni, öntudatlanul az út melletti árokba zuhantak.

A mi szakaszunk, mint utóvéd haladt a menetoszlop végén, így azonnal észrevettük az árokban fekvőket. Megálltunk, és az erősebb fizikummal rendelkező katonáink kiemelték őket az árokból, arcukat hóval dörzsölték, talpra állították, felszerelésüket átvállalva kétoldali támogatással, pihenőkkel csak késő este érkeztek be Sárvárra.

Századunk a téglagyárban töltötte el az éjszakát – az előttünk haladók már elfoglalták a jobb szálláshelyeket – olyan körülmények között, hogy egy jobb érzésű gazda még az állatait sem hajtaná ilyen piszkos emberi- és állati ürülékkel tarkított téglaporos kemencébe. A katonák szalmán, mint a birkák összebújva, egymást melegítve védekeztek a hideg ellen.

Másnap engedélyt kértem és kaptam emberibb szállás felkutatásra. Bementem a községházára. Itt találkoztam P.B. volt atádi osztálytársammal, a helyi karszalagos pártvezetővel, aki kérésemre intézkedett az egyik iskola tornatermének kiutalásáról, ahol birkózószőnyeges fekvőhely, tisztálkodási lehetőség feleltette az előző napi rossz elhelyezésünket.

1945. január 20.

Kilenc napot töltöttünk Sárváron. A reggel hat órai indulási időre a század nem érte el a menetkészültséget – két honvéd késve érkezett – ezért felelősségre vontak, mint rangelső hadapród őrmestert, és a századparancsnok zászlóalj-kihallgatásra rendelt.

1945. január 21. Egyházásfalu

A századot a tegnapi félórás várakozás miatt a századparancsnok két esetben is – délután 17 órakor és éjjel 3 órakor – büntetésként riadóztatta, a későn jövőket pedig kiköttette. Ennek híre a faluban gyorsan elterjedt. Az együtt érző asszonyok a két megfenyítettnek annyi ételmezt – szalonnát, kolbászt és kenyeret – hoztak, hogy ez bőven kárpótolta őket megaláztatásukért.

1945. január 28. Sopron

Végre bejöhettünk a városba, szállásunk elfogadható. A hadapródiskolában táboroztunk le.

1945. január 29. Sopron

A mai napra tervezett fertőtlenítés műszaki okok miatt elmaradt. A zászlóaljparancsnok a mi századunkat jelölte ki hóeltakarítási munkára. Szilas hadnagy úr beteget jelentett, ezért engem utasított a feladat végrehajtására. A városban már napok óta rendkívüli hatalmas hóvihar tombolt, a hőmérő higanyszála -15 °C alá süllyedt. Az apró porhót az erős szél az arcunkra, a szempillánkra, ruhánkra, főleg a bajuszos katonákra úgy ráfagyasztotta, hogy rövid idő alatt úgy néztünk ki, mint egy hóember.

Azt a hótömeget, amelyet az utakról eltakarítottunk, egy kis idő múlva a szél újra és újra visszahordta. Ilyen körülmények között a hólapátolást értelmetlen munkának tartottam, és saját felelősségemre a parancsban kiadott idő előtt egy órával előbb tértünk vissza szállásunkra, számolva azzal, hogy ezért újabb fenyítést kaphatok.

1945. január 30.

Fertőtlenítés.

1945. február 01.

Határátlépés. A teljes bizonytalanság szorongó érzésével reggel 8 órakor indultunk a magyar–német határ felé. Éreztük, hogy a mai nap sorsdöntő változást jelenthet az alakulat minden katonájának. A határjelző oszlopnál megálltunk, Perjés Kálmán zászlóaljparancsnok felolvasta Kóbor alezredes napiparancsát, mely szerint 3 hónapos kiképzésünk után visszatérünk és magyar földön harcolunk a végső győzelemig.

A parancskiadás elhangzása után a néma csendben egyszer csak felharsant szakaszvezetőm, Kővári József érces hangja:

„Isten áldd meg a magyart!”

és ezer katona folytatta könnyes szemmel „ha küzd ellenséggel”. Így búcsúztunk a Hazától.

1945. február 10. Wilhemsburg

Találkoztunk Bissdorf Ernő nagyatádi, fonalgyári festőmesterrel és családjával, aki meghívott bennünket, nagyatádiakat otthonába vacsorára. A menü főtt burgonya margarinnal, szalámi és almabor.

1945. febr.12. St. Pölten

Az előttünk torlódó alakulatok miatt itt 9 napig várakoztunk. A század kijelölt szálláshelye a város külső kerülete, HARLAND volt. Itt ismételten atádiakra bukkantam, Müller Alfréd volt fonalgyári igazgatóra és feleségére Vida Annára, aki leánykorában mellettünk lakott a Zrínyi utcában.

1945. febr. 21. Amstetten

Tájékoztatót kaptunk, hogy itt vár bennünket a vonatszerelvény. A 40 km-es távolságot gyorsított menetben teljesítettük. Örültünk, hogy nem kell többet gyalogolni, vasúton folytathatjuk utunkat.

1945. febr. 22. Amstetten

A napiparancs kihirdetésekor arról értesültünk, hogy a hadi helyzet alakulása miatt kiképzésre Dániába megyünk. A bejelentést nagy örömmel fogadtuk.

1945. február 24.

Békeidőben vasúton az utazás Amstettenből Esbjergbe maximálisan másfél nap, most a légitámadások, az útelterelések, a mozdonyhiány miatt tíz napig tartott.

Már Pilsenben három napot töltöttünk, mert az amerikai vadászgépek mozdonyunkat kilőtték. A csere után Plauen–Gera–Lipce–Halle útvonalon mentünk Berlin felé. A német fővároson áthaladva nem láttunk mást, mint rom hátán romot, kiegészítve üszkös falvakat. Pompei pusztulása ehhez képest csak egy kis epizód lehetett.

Hamburgon éjjel haladtunk át, reggel érkezünk Flensburgba, a német-dán határállomásra, de itt nem álltunk meg, csak Tönderben, az első dán vasútállomáson. Meglepődve láttam, hogy a vasúti töltés mindkét oldalán kétszáz méter távolságban a síneket, az áthaladó vas-

úti szerelvényeket német katonák őrzik, mert a dán ellenállás tagjai több esetben sikeresen robbantottak fel vasúti berendezéseket, német csapatokat szállító vonatokat.

1945. március 5.

A nagyatádi december elsejei indulástól számítva, vándorlásunk kilencvenötödik napján érkeztünk meg Esbjergbe, majd innen komphajóval FANÖ-szigetre, Dánia egyik legkedveltebb nyaralóhelyére. Ez a sziget 18 km hosszú, 2–3 km széles üdülőtelep.

A nagyatádi 91/I. zászlóalj egységei az alábbi kiképző táborokba kerültek:

Zlj. pk-ság	Blavand	pk: Perjés Kálmán	szds.
1. szd.	Fanö sziget	pk: Talmácsy Antal	fhdgy.
2. szd.	Oksböl	pk: Dr. Kávási István	fhdgy.
3. szd.	Blavand	pk: Pepó Emil	fhdgy.
4. szd.	Fanö sziget	pk: Szilas Károly	hdgy.

1945. március 6.

Berendezkedtünk. A kiképzőtábor nyolc barakkból áll, mind-egyikben három tágas helyiséggel, egyenként 20 fekvőhellyel, ebédlővel, konyhával, mellékhelyiségekkel. Nekünk ez a tábor nem tűnik lágernek, mert eddigi utazásunk során annyi és olyan rossz szállásunk volt, hogy ez a jelenlegi akár szállónak is megfelelne.

1945. március 7.

Fertőtlenítés, zsoldfizetés dán koronában. Délután kimenő a sziget legnagyobb falujába, NORBY-ba, ahol az ételkészítésekben bőseges az áruválaszték, sajt, vaj, szalámi a sláger. Ebből vásárolunk leg-többet. Szembetűnő az olcsóság, pl. egy csajka tejszínhab 50 öre, ami odahaza kb. 50 fillér.

Az esti étkezés után Szilas hadnagy úr összehívott bennünket és bejelentette, hogy HERNING vasútállomáson február 19-én a 91/II. zászlóalj vasúti szerelvényének kocsija alatt akna robbant. Meghalt Palló Károly zászlóaljparancsnok, és 3 beosztottja és egy 2 éves kisfiú, többen könnyebben megsérültek.

Utólag értesültem Rostás Károly, Kaposvár, Honvéd u. 18/b alatt lakó bajtárstól – Kaposvár volt polgármesterétől – hogy a Herning vasútállomáson a szolgálatot teljesítő dán forgalmista azért nem indította el a magyar katonákat szállító szerelvényt, mert tudta, hogy a szabad vágányt a dán ellenállók aláaknázták.

A zászlóaljparancsnok a több órás várakozás után már fegyveres fenyegetéssel arra kényszerítette az állomásfőnököt, hogy azonnal intézkedjék, aki kényszerhelyzetben el is indította a vonatot. Így következett be a tragédia. A dánok az aknákat nem a magyaroknak, hanem a német szerelvényeknek szánták.

1945. március 8.

Megkezdődött a kiképzés. Minden szakasznál egy német altiszt, harctéri tapasztalattal, reggel 8 órától 13 óráig szakszerűen oktatott. Délután ESBJERG-be mentem. A város Kaposvárra emlékeztetett, rendezett tiszta utcák, 2–3 emeletes házak, kb. 40000 lakossal – ma több mint 80000 a lakosok száma.

Kirakatnézés közben magyarul szólított meg egy 30 év körüli férfi, aki Bonyhádon született, már 8 éve él Dániában, itt fogtechnikus. Elmondta, hogy a dánok, de ő is gyűlöli a németeket.

Szerinte a háború rövidesen befejeződik. Javasolta, hogy az üzletekben ne beszéljünk németül, felajánlotta, hogy összeállít egy listát a főbb élelmiszerek dán megnevezéséről, kiejtéséről. Ez segíthet bennünket a vásárlásoknál. Nagy meglepetésemre kijelentette, ha legközelebb találkozunk, átad egy kis rádiót, amellyel az angol és az orosz adások magyar nyelvű híreit meghallgathatom, így azonnal tájékozódhatom a magyar hadi helyzet alakulásáról. Ő itt a kórházban dolgozik, fogtechnikus, bármikor felkereshetem.

1945. március 9.

A soproni hóeltakarítási munka idő előtti befejezése miatt a zászlóaljparancsnok. áthelyezett az első századhoz.

1945. március 10.

A felajánlott rádió átvételét megbeszéltem barátommal Joó Jóskával, mert attól tartottam, hogy ismerősöm – aki többszöri kérdésemre sem mondta meg a nevét – agent provocatőr. Végül úgy döntöttünk, ha a rádió árát kifizethetem, akkor átvehetem.

1945. március 13.

Ma délután bementem Esbjergbe, és a kórházban felkerestem ismerősömet. Megegyeztünk, így rádióval, és egy dán-magyar nyelvű szójegyzékkel tértem vissza.

1945. március 14.

Megemlékeztünk Nemzeti ünnepünkről. Talmácsy főhadnagy úr magyarul, Mohay András karpaszományos honvéd németül beszélt, majd Joó József hadapród őrmester igaz magyar érzéssel szavalta el a Nemzeti dalt. Befejezésként elénekeltük a Szózatot.

1945. március 16.

Tífusz elleni oltást kaptunk. A kiképzés az elmúlt napokban felgyorsult, és váratlanul lögyakorlatokkal folytatódott.

1945. március 30.

Az éjjel különös álmom volt. Ketten Ormai Jánossal Atádon jártunk. A Korona Szálló előtt orosz katonákkal találkoztunk. Félttem, hogy letartóztatnak. Sajnos ekkor felriadtam, így még álmomban sem sikerült eljutni a szülői házig.

1945. március 31.

Az orosz rádió magyar nyelvű adásából megtudtam, hogy bolgár csapatok tegnap átvonultak Nagyatádon. Tépelődök, aggódok, vajon élnek-e szüleim?

1945. április 1. Húsvét

A tegnapi híreket az atádi katonákkal is közöltem. Gondolataim erre a fenti eseményre mindig visszatérnek. Emlékezem a múlt évi

Húsvétra, amikor békeidőben családi körben ünnepeltünk, akkor már tavasz volt, itt hűvös szél fúj, esik az eső.

1945. április 2.

Az ünnep ellenére ma folytatódott a kiképzés. A parancskirihirdéskor felhívást olvastak fel, mely szerint lehet jelentkezni a Hunyadi páncélos ezredbe. A jelentős anyagi előnyök kihangsúlyozása után a feltett kérdésre egyetlen „igen” sem hangzott el.

1945. április 6.

A német 17-18 éves újonc katonák záróvizsgáját tekintettük meg. Este az orosz rádió magyar nyelvű adásában közölte, hogy Magyarországon a harcok befejeződtek.

1945. április 13.

Már előzőleg értesültem arról, hogy Olgödben magyar utászok tartózkodnak, és valószínűleg itt katona a bátyám is. Mivel a kiképzés fontossága miatt nem kaptam eltávozási engedélyt, Levák János indult el felkeresni. Sikerült is neki rátalálni. Két levelet hozott, az egyiket édesanyám írta Taranyból, március 19-i keltezéssel. Oda menekültek, eddig nem történt tragédia, élnek, várnak haza bennünket.

1945. április 18.

Ideérkezésünk óta, másfél hónap alatt, nem csak a legénység, hanem mi is több katonai ismeretet szereztünk, mint odahaza egy év alatt. A sziget német parancsnoka ma szemlét tartott, és úgy értékelte, hogy alakulatunk alkalmas a tengerparti védőállási feladatok ellátására, az ott tartózkodó német alakulatok felváltására.

1945. április 19.

A századparancsnok engem bízott meg a védővonal szemrevételezésével, előzetes bejárásra ezért Blavandba mentem. Itt a zászlóalj segédtisztje kijelölte századunk elhelyezését.

A zászlóalj védőállásának távolsága 4 km. Fedőneve Olga.

1945. április 20.

Délután a század is megérkezett. Védővonalunk hossza több mint 1 km, 15 bunkerrel. Ezek betonból épült, földbe süllyesztett erődítmények, három tengerre néző löréssel. A fedezékben a kedvező elhelyezkedési körülmény – sodronyos ágyak, villanyvilágítás stb. – részünkre viszonylagos kényelmet biztosít.

A betonerődöket körös-körül aknák védik. A telepítés helyéről, térkép alapján tájékozódunk. Körletünk alá nem aknázott útjait cövekkel jelöltük meg. Ezt a biztonsági intézkedést azért tartottam szükségesnek, mert úgy ítélt meg, hogy nagy felelőtlenség lenne, ha a háború utolsó szakaszában, itt aknarobbanás miatt tragédia következne be.

1945. május 1.

Az itt eltöltött 10 nap egyhangúságát, csak a rádió hírei ellensúlyozták, és adtak reményt arra, hogy a háború nemsokára befejeződik, és indulhatunk haza!

Délután lementem a tengerpartra, és itt eszembe jutott Lévai József Mikes Kelemenről írt verse:

*„Egyedül hallgatom tenger mormolását
Tenger habja felett futó szél zúgását”*

Arra gondoltam, hogy jó lenne palackpostával üzenetet küldeni Angliába, vagy a világ bármely tengerparti országába, hogy itt Dániában, az Északi-tenger mellett nagyatádi katonák állomásoznak.

1945. május 2.

A tegnapi elgondolásomat megvalósítottam, két üvegpalackban ezt az üzenetet indítottam útjára:

*„Dániából a Blavand melletti tengerpartról üdvözetüket küldik azok a nagyatádi katonák, akik 1945. május 1-én itt tartózkodtak.
Címünk: Magyarország – Ungarn – Nagyatád laktanya”.*

1945. május 4. 21 óra

Az angol rádió bejelentette, hogy ma 18 órakor a dániai és a hollandiai német csapatok feltétel nélkül megadták magukat Eisenhower tábornoknak, a nyugat-európai szövetséges haderők főparancsnokának. Ezt a világ minden nyelvén, így magyarul is ismertették. A tűzszünet másnap reggel 8 órakor lép életbe.

1945. május 05.

A század OVTRUP-ban, az ezredparancsnokságon felsorakozott. Az épületen magyar és dán zászlót lengetett a szél. Itt hivatalosan, napiparancsban is közölték velünk a fegyverszünetet.

A dán nép ünnepelt, zúgtak a harangok, a város zászlódíszbe öltözött, az üzletek bezártak, az utcákon szólt a zene, a fiatalok táncoltak. Mi is örömmel néztük ujjongásukat. Én úgy éreztem, hogy a béke nekünk magyaroknak többet jelent az itteni örömnél.

Délután visszajöttünk a védőkörletbe, és azt a hírt kaptuk, hogy a dán hatóságok beleegyeztek abba, hogy hazaszállításunkig itt maradassunk Dániában.

1945. május 07.

Szomorúan vettük tudomásul, hogy az angol parancsnokság nem így döntött, hanem a magyar csapatoknak is el kell hagyni Dániát, és a németországi Schleswig-Holstein tartományba kell áttelepülni. Ma volt az utolsó zsoldfizetés. Sikerült egy kerékpárt, s egy zsebórát vásárolnom.

1945. május 08.

Eltérő vélemények alapján egyértelműen nem tudtunk abban állást foglalni, hogy a május 4-i német kapituláció vonatkozik-e a Dániában tartózkodó magyar alakulatokra. Vita tárgyát képezte az is, hogy most hadifoglyok, vagy továbbra is katonák vagyunk-e, ugyanis a 4 nappal ezelőtt életbelépett fegyverletétel óta sem az angolok, sem a dán hatóságok nem utasítottak bennünket fegyverzetünk leadására. Mindenesetre az ezredparancsnokság szerint katonák vagyunk, így az alá-és fölérendeltséget, a szolgálati szabályzat szerint fenn kell tartani.

A rádióból értesültünk, hogy a németek Berlinben aláírták a feltétel nélküli fegyverletételt, így nem csak itt Dániában, hanem Európában is befejeződtek a harcok.

1945. május 09.

Meglepetésemre az esbjergi ismerősöm itt is felkeresett, és bizalmasan közölte, hogy a dán–német határon csak fegyvertelenül léphetünk át. Újból kérdeztem a nevét, de ismételten kitért a válasz elől: „ez nem érdekes” – mondotta. Megöleltük egymást, megköszöntem információit és segítségét.

1945. május 10.

Indulás, reggel 3 órakor. A védőállás hosszúsága – 4 km – miatt az ébresztőt a napos Fóris tizedes kézigránát robbantásával jelezte. Műszaki hiba következtében a kezében az egyik előbb explodált, amely azonnali halálát okozta.

A könnyebb menetelés érdekében barátom tanácsára a védőállásban hagytuk fegyvereinket, de többen úgy gondolták, hogy még a határlépése előtt valamelyik faluban élelmiszerért megpróbálják elcserélni. Ez sikerült is nekik.

A védőállás elhagyását „HAZATÉRÉSÜNK” első lépcsőjének tekintettem, nem gondoltam arra, hogy Németországban, a fogolytáborokban milyen nehéz megpróbáltatásokat kell majd átélnünk.

A 91 /I. zászlóalj BLAVAND-ból indult, VARDÉBAN megvártuk a 90/II. zászlóaljt, és eközben temettük el Fóris Gáspár tizedest.

1945. május 11.

VARDÉ-ból BRAMMING-ig jutottunk. Itt a szabadban töltöttük az éjszakát.

1945. május 12.

Folytattuk utunkat, érintettük RIBE-REISBY községeket, itt egy tanyán szállásoltunk be.

1945. május 13. Vasárnap

Már déli 12 órakor megérkeztünk DÖSTRUP-ba. Este 8 órakor szentmisére vezettem a századot.

1945. május 14.

Ma töltöttem be a 23. életévemet. Az indulástól eddig 130 km-t gyalogoltunk, és megérkeztünk ABILD-ba. Másnap határátlépés. Így a megmaradt zsoldból összegyűjtöttünk 50000 dán koronát, és ezt felajánlottuk az itteni dán Vöröskereszt megbízottjának.

1945. május 15.

A dán ellenállási mozgalom vezetői az angol katonák felügyeletével tartották az ellenőrzést.

Láttam, hogy a németektől minden hadfelszerelést – gépjárművet, kerékpárt, élelmiszert – elkoboztak, sőt olyan személyes tárgyakat is, amelyek feltehetően jogtalanul kerültek a birtokukba, így csak a legszükségesebb ruházatban mehettek át a határon.

Mi bízunk abban, hogy bennünket nem a németeknél alkalmazott szigorú feltételek szerint ellenőriznek, hanem kedvezőbb elbírálásban részesülünk. Reményünket arra alapoztuk, hogy ideérkezésünk óta a dán nép nem tartotta ellenségnek, megszállóknak a magyar katonákat.

Az ellenőrzés gyorsan és zökkenőmentesen, 2 óra alatt megtörtént. Elősegítette ezt az is, hogy szinte fegyvertelenül érkeztünk, így minden egyéni felszerelést, pl. kerékpárt, hátizsákot, takarókat a határon átvihettünk. Az igazság érdekében meg kell említenem, hogy azoktól a tisztektől, akik lóháton jöttek, az angolok lefoglalták lovaikat, illetve elkobozták. Így most már ők is kénytelenek voltak a menetoszlop élén gyalogosan, velünk együtt menetelni. Ezzel szemben ők megtarthatták minden egyéni katonai felszerelésüket, rangjelzésüket, sőt pisztolyukat is.

A határt már 10 órakor átléptük, és 5 nap múlva KLIXBÜLLHUSUM érintésével meg is érkeztünk Schleswig-Holstein tartományba, az Északi-tenger partján fekvő WESSELBUREN-KOOG-ba, az első „fogolytáborunkba”. Az idézőjel azért indokolt, mert valójában nem szögesdróttal körülvett barakkokban, hanem az itteni tanyák, gazdasági épületek, istállók, pajták, szérűk padlásán szállásoltunk be.

Nem volt fegyveres őrizet, szabadon mozoghattunk, csak a kritikán aluli élelmezés utalt arra, hogy fogolytáborban vagyunk. Sajnos el látásunkról nem az angolok, hanem a németek „gondoskodtak”. Minden nap délben káposztalevesnek nevezett sótlan zagyvalékot, ezen felül 3 napra, 5 főre egy 3 kg-os húskonzervet kaptunk. Ennek elosztása után ezt legtöbbször éhségük csillapítására, kenyér nélkül azonnal elfogyasztották. Korpás kenyeret először csak 8 nap után kaptunk, naponta 20 dkg-ot.

Az éhség nagy úr! Ilyen helyzetben a becsületes és törvénytiszteelő katona is meginog, nem riad vissza jogtalan cselekedettől sem.

A táborunkat körülvevő földeken termelt mezőgazdasági növények – répa, lóbab, káposzta, burgonya – szinte kínáltatták a lehetőséget élelmezésünk javítására. Előzetes felderítés után figyelőszolgálat megszervezésével sikerült „a felvételezést” beindítani, és több héten keresztül zavartalanul folytatni.

A káposztát és a répát nyersen, a burgonyát hamuban megsütve, a babot főzve ettük meg.

A tüzelő beszerzése az első napokban nehézségekbe ütközött, de a tenger segített, mert az apály után a parton annyi fát, deszkát szedtünk össze, hogy még megfelelő tartalékokkal is rendelkezünk.

Ezen az illegális élelmezés-kiegészítés sikerén felbuzdulva, újabb felderítés során észrevettük, hogy a táborunktól délre a tengerparton 4–5000 birka legelészik szinte őrizetlenül. Tisztában voltunk azzal, hogy befogásuk, a táborba szállításuk nem éppen veszélytelen vállalkozás. Tervet készítettünk, amely szerint a birkacsordát csak éjjel, lehetőleg felhős időben, kizárólag civil ruhában szabad megközelíteni, 100 m-es távolságon belül csak hason csúszva, a birkákat lábuk elkapása után szuronnal vagy késsel úgy leszúrni, hogy bégetésre ne legyen idejük.

Az elképzelés teljes sikerrel járt. A beszerzést, kisebb megszakításokkal 2–3 naponként megismételtük. Egy-egy alkalommal 3–4 állatot sikerült zsákmányolni. A hentes szakmához értők feldolgozták, darabolták, majd bajtársiasan elosztották, azok is részesültek belőle, akik az akcióban közvetlenül nem vettek részt. Mivel sem zsír, sem só nem állt rendelkezésünkre, a birkahúst vízben főztük meg, de így is fejedelmi ételként fogyasztottuk el.

Három hét eltelte után észrevettük, hogy a nyáj őrzését megerősítették. Éjjel-nappal vigyázzák. Mint utólag kiderült feltételezték, hogy a legelőn talált vérvnyomok valószínűleg összefüggnek az állomány csökkenésével.

Ebből arra a következtetésre jutottunk, hogy feljelentés várható, ezért körletünket alaposan átvizsgáltuk, az állati hulladékokat, - birka-bőrt, csontokat, véres ruhadarabokat - gyorsan elástuk, minden áruló jelet eltüntettünk.

Óvatosságunk nem volt hiábavaló, mert a birkák gazdájának feljelentésére a német csendőrök rajtaütésszerűen körbevették a táborunkat, és német alaposítással mindent átkutattak, de az előzetes óvintézkedésünknek köszönhetően, bizonyíték nélkül távoztak.

Élelmezésünk ilyen törvénytelen kiegészítését én sem éreztem égbekiáltó bűnnek, sőt lelkiismeret-furdalásom sem volt, mert tudtam, hogy a németek Nagyatádról is, pl. Kovács Ödön gabonaraktárából is, milyen nagymennyiségű gabonát szállítottak el, minden ellenszolgáltatás nélkül.

A táborban a nap legfontosabb eseményét mindig a kenyér feldarabolása, elosztása jelentette. Erre a feladatra – mérleg hiányában – csak jószemű, a közösség bizalmát élvező katona vállalkozhatott. Munkáját figyelő szemek kísérték, milliméteres eltérés esetén nem vehetett részt a sorsoláson, ő kapta az utolsó kenyéradagot.

1945. május 27.

A tábori mise az Isten szabad ege alatt, a tengerparton. A misét celebrálta POHLY János komlói tábori lelkész, aki jelenleg is él a pécsi Papi otthonban.

Hazamenetelről semmi biztató hírt nem kaptunk. Az élelmezés rosszabbodása miatt kénytelen voltam a kerékpáromat 5 kg kenyérért ,s 5 db 1 kg-os húskonzervért elcserélni.

1945. június 1.

A fogolytábori életünket jellemzően versben örökítette meg Nehéz Ferenc költő bajtársunk.

Ének a Kenyerről

(részlet)

*A padlásan csend volt, alattunk a barmok
Kérődzve tépték a loncsos szénaalmot
Kérődtünk már mi is, akár az állatok,
Mert állati sors volt, állati állapot.
Napok óta nem volt falatnyi kenyерünk,
Koplaltunk szó-szerint – üres volt belünk.*

*A fiúk heverték. Egyik tetűt hajszolt,
A másik fogcsorogva szalmaszálat majszolt,
Harmadik úgy csapta be korgó gyomrát,
Tarlórépát evett, nagy behemót formát.
Volt, aki szundikált, cipóról álmodott
De mikor felriadt, ezt mondta: ÁTKOZOTT.*

*Átkozott, ki oka, hogy itten
Ezen a földön kell élni, futni, nyögni
Kiaszott gyomorral, étlen megdögölni.
És ekkor – éppen ekkor – mikor az átok
Fent törte már, s zúzta a felhő korlátot.
Belépett a napos, s nagyot kiáltott
„Két ember segítsen felhozni a zsákot”*

*A padlásan csend lett, csak az apadt gyomrok
Kongatták tovább is az éhség-kolompot.
Aztán felült egy karp s a szókat így nyögte
Bőrös, csontos arcát, méreg marta közbe
„Rosseb a zsákodba! Bolond hozza ide
Kenyeret adjatok, kenyeret ízibe!”
Zúgott a többi is, lázadtak a lelkek
Csúfja volt ez már a fegyelemnek, rendnek.
Tetű pattant vére fröccsent a naposnak
El ilyen paranccsal! Félre, mert taposlak.*

Tarlórépa görcse repült most feléje
Munka a germánnak? A ménkű beléje
A napos dadogott. Mi történt veletek?
Bolondok vagytok ti, elment az eszetek?
Nem a germánnak kell a segítség a zsákhöz
A zsákban sütőliszt ... falat van a szánkhoz.

Falat! Kenyérfalat! Örületes álom!
Nem lehet, nem igaz ... vad kegyetlen mákony.
„Gyertek, no nézzétek ... Rohan már a pajta”,
Úristen! Fehér liszt! valóban az Manna
Valaki imát mond ... talán én ... Miatyánkot!
Két rajnyi ember már hozza is a zsákot.
Hogy hozza! Úristen! Mint szentséget a pap.
Mihez hozzáérni a szentnek sem szabad.
És leteszik, nézik, mint csodát az égen,
Fülkey ezt súgja „Nem adjuk a péknek !”
S megindul a munka, nem kellett mondani
Van-e vállalkozó, önként fát hordani.
Hetvenhárom főből, hetvenhárom honvéd
Lopta volna össze a fát, akárhonnét
Kenyér lesz! Kenyerünk! Ó Uram-Isten!
Micsoda ige ez! Ennél szentebb nincsen.
Éhség - kolomp helyén víg harangszó kondult
Balzsam már a szó is: a gyomor se kordul
Kenyér lesz, kenyérünk, lágy kenyér és meleg
„A szó is elzsibbad, a lélek is remeg...”

Így forrott a század, úgy dolgozott, sürgött
A kemence vígan okádta a füstöt.
Aztán berakták sorban a melegre
Tabernákulum lett a germán kemence.
Ünnepi pillanat, sorban áll a század,
Fent a nap arcán is boldog mosoly támad.
Rózsás cipókat oszt az Ujvári- Balog
Langyos szellő szórja a kenyérillatot.

*Állok egymagamban, nézem a kenyeret
Nézem, ahogy fogják, viszik a gyerekek
Boldogan cipelik, piroslik az arcuk,
Csupa öröm mind - mind hozsannázik ajkuk
Hála neked Uram - mondom súgva, halkán
Otthon vagyunk megint a kenyérrillatban.*

1945. június 15.

Váratlan öröm ért. A bátyám felkeresett. Ők tőlünk 14 km-re táboroznak a 2. sz. utászrezreddel. Mintha összebeszéltünk volna, ő is levágatta a haját, bajuszt és szakállt viselt, mint én. Áthelyezését a mi alakulatunkhoz megpróbálom elintézni.

1945. június 20.

A fogolytábor egyhangú életét változatossá tette, hogy Márai Sándor, Tamási Áron és Zilahy Lajos regényei és Babay József nagyatádi születésű író- és költő versei ide is eljutottak.

Távol a hazától, idegen országban ezek az írások, az aranynál is drágább értékeket jelentettek mindenki számára. A könyvek, a versek kézről-kézre jártak, a tábor lakóinak – köztük nekem is – Babay József „Hazamegyünk” első világháborús verse jelentett igaz örömet.

Hazamegyünk

Írta: Babay József

*Én Istenem, már újra itt az este,
A csillagom szemem már megkereste
Kitárom apró ablakom megint,
És a csillagom ím fénylő ideint...
Üzen, s szavában bársony-tiszta dal van,
Szent biztatás e könnyes esti dalban.
Csak hinni kell - susogja - hinni még ...
S hazamegyünk, hazamegyünk mi még !
Hívnek bennünket áldott fakeresztek,
Minden göröngy a csókjainkért reszket,*

*Ölébe vár a violás vidék
Hazamegyünk, hazamegyünk mi még!
Várnak reánk a drága régi kertek,
Galambdúcok, amelyeket letepertek,
Fehér keblek, melyekben hű szív ég,
Hazamegyünk, hazamegyünk mi még!*

*Hívnak bennünket letiport virágok,
Szelence bokros utcai kis árkok.
Az összevert és halott kis spinét,
Hazamegyünk, hazamegyünk mi még!*

*Vár még reánk, ha holtan is, de vár még
Anyánk, e drága, tiszta, fényes árnyék,
Hogy ránk csókolja hamvadó szívét
Hazamegyünk, hazamegyünk mi még!*

*Merengünk még az est festette lombon,
S megcsókoljuk a csendes Rózsadombon,
Szerelmünk forró hófehér kezét.
Hazamegyünk, hazamegyünk mi még!*

*S az orgonáknak hogy ha nyit virága
Kötünk még csokrot lenn a Krisztinában
S ajándékot is fogunk vinni még,
Hazamegyünk, hazamegyünk mi még!*

*És otthon egymást forrón átölelve
Lelkünkre száll egy új évezred lelke
S küldi hozzánk Isten a szívét,
Hazamegyünk, hazamegyünk mi még!*

A versről így ír Nagy István, kaposvári erdőmérnök: „A hadifoglyok könnyes szemmel olvasták el újra, és újra a fenti verset, s gondolom hozzám hasonlóan, ők sem tudtak éjjel aludni, csak a csillagokat lesték a bársonyos égbolton.”

A sors különös ajándéka, hogy most 1999. március 7-én a Kossuth rádióban a „Vasárnapi újság” című műsorban újra meghallgathattam a vers megzenésített változatát, Szeleczy Zita művésznő előadásában.

1945. június 25.

A közelben táborozó tüzerek műkedvelő csoportja látogatott el hozzánk és előadták a „Klapka induló” című operettet, majd utána a magyar-nóta est olyan hangulatot teremtett, hogy elfelejtkeztünk arról, hogy fogolytáborban vagyunk, szinte otthon éreztük magunkat.

Labdarúgó mérkőzésen legyőztük a tüzerek csapatát, amelyben Baróti Lajos, a SZEAK játékosa – később sikeres szövetségi kapitány – és Szőlősi Mihály a Kispest NB I-es labdarúgója is szerepelt.

1945. július 02.

A svájci Vöröskereszt megbízottja felkeresett bennünket és nevet, születési adatokat, otthoni lakcímünket összeírta. Azzal biztattak, hogy értesítést küldenek hozzátartozóinknak, de hazamenetelről semmi biztatót nem mondtak.

1945. július 5.

A kilátástalan jövő, a két hónapos itt-tartózkodás, az idegölő semmittevés, az állandó éhezés, a fegyelem olyan mélypontra zuhanását váltotta ki, amelyet már lázadásnak is lehetett minősíteni. Nyilatkozatot szövegeztünk, melyben kinyilvánítottuk bizalmatlanságunkat, mert úgy éreztük, hogy az ezred-parancsnokság nem szorgalmazza hazatérésünket, élelmezésünk javítását.

A fogolytáborban kialakult rossz hangulatról az angol parancsnokság is tudomást szerzett, és egy őrnagy a honvédekből álló küldöttség előtt ismertette, hogy milyen objektív akadályok gátolják hazatérésünket.

- a.) A német vasút a bombatámadások miatt jelenleg még nincs olyan állapotban, hogy a nagy létszámú hadifoglyot hazaszállítsa;
- b.) Eddig még egy magyar alakulat sem tért vissza. A POTSDAM-i konferencián döntenek majd hazatérésünkről;

- c.) Elsősorban a szövetséges hadifoglyok elszállítására kerül sor;
- d.) Magyarországon még bizonytalan a politikai helyzet, jobb, ha itt várjuk be a kibontakozást.

Tudnak arról, hogy Ausztriából hazatérő szerelvényeket az oroszok a Szibériába irányították.

Az utóbbit propagandafogásnak értékeltük, de azt elértük, hogy az élelmezésünk valamivel javult. A nyomott hangulat csillapodott, de a parázs tovább izzott.

1945. július 6.

Bátyámat az utászoknál felkerestem, és sikerült áthelyeztetni a mi alakulatunkhoz.

1945. július 08.

Az élelmes emberek dán koronából karikagyűrűket készítenek, elég jó minőségben és a közeli falvakban élelmiszerre cserélik. Horváth Ferenc (Tojás) pedig német házaknál szabó tudását kamatoztatja, női- és férfiruhákat varr élelemért. Szinte versenyeznek a német családok, hogy náluk is minél előbb kezdje meg a munkát. Ő nem csak kiváló mester, hanem jó bajtárs is, mert magával visz segítőként „inast”, aki még a tübe is alig tud befűzni, azzal a céllal, hogy ő is részesüljön az élelmezésből.

1945. július 19.

Új századparancsnokot kaptunk. Itt a táborban folytatni akarta a katonásdit, reggeli csukló és fegyelmező gyakorlatokat követelt tőlünk. Ezt nyíltan elleneztük, arra hivatkoztunk, hogy olyan gyenge a legénység fizikai erőállapota, hogy ebédosztás közben többen összeesnek.

Erről valószínűleg jelentést tett az ezredparancsnokságon, mert Kóbor alezredes másnap kijött hozzánk, beszédet tartott, és türelemre intett bennünket, de nem követelte a fegyelmező gyakorlatok megtartását.

1945. augusztus 4.

A POTSDAM-i konferencia – Sztálin, Truman, Churchill – nem is tárgyalta a Német- és Franciaországban tartózkodó katonák, leventék hazaszállítását.⁴

1945. augusztus 21.

Megkezdődött a katonák adatainak kartotékolása. Ez egy lépés hazafelé?

1945. augusztus 25.

Elkészült az egyházi énekek és imák összeállítású kis imakönyv, amelyet Pohly János táborigazgató közreműködésével Rostás Károly, ismert kaposvári nyomdász állított elő.

Mindketten most 1999-ben örömmel értesültek arról, hogy 54 év elteltével is megőriztem a fogolytáborban lelki vigaszt nyújtó imafüzetet.

1945. augusztus 26.

Az angolok a Schleswig-Holstein tartományban a különböző fogolytáborokban tartózkodó leventéket egy táborba gyűjtötték össze. Az ezredparancsnokságtól azt kérték, hogy az alakulatnál lévő tanári, vagy tanítói képesítéssel rendelkező tiszteket vezényeljék át a fiatalokhoz. Igaz, hogy én ilyen képesítéssel nem rendelkeztem, mégis áthelyeztek, valószínűleg azért, mert a zendülésben az én szakaszom volt a leghangosabb.

Szomorúan búcsúztam azoktól a katonáimtól, tiszteseimtől és hadapród barátaimtól, akikkel Nagyatádtól idáig bajtársi közösségben, jóban-rosszban egymás mellett kitarítottunk. Ők azzal vigasztaltak, hogy a leventékkel biztosan előbb hazajutok.

Elkeseredésemet csak az enyhítette, hogy bátyámat, és barátomat, Joó Józsefet, a barcsi tanítót a mi részlegünkhöz sikerült áthelyeztetni. A leventék létszáma 930 fő, nagy többségben zalai fiúk. Ők is úgy gondolták, hogy azért csoportosították őket egy táborba, hogy a közeljövőben – mivel nem voltak katonák – hazamehessenek.

1945. szeptember 02.

A nagyatádi 90/I. zászlóalj vasúton hajnalban már el is indult új táborhelyére BOCHOLT-ba. Útjaink most már véglegesen elváltak.

1945. szeptember 08.

A WESSELBUREN-i vasútállomásról 10 órakor mi is, a leventékkel együtt, itt hagytuk ezt a tábort, ahol 5 hónapig tartózkodtunk. Vas-

úti szerelvényünk érintette a teljesen szétbombázott HAMBURG-ot, éjjel pedig átutaztunk HANNOVER-en. Reggel BIELEFELD állomáson az UNRRA kakaót, vajjas kenyeret adott fel a leventéknek. Megrázó látványt nyújtott DORTMUND, a város a földdel egyenlő, a romok alatt lévő halottakat még a mai napig sem tudták kiásni.

LINTORF-ba délután 16 órakor érkeztünk, nagy meglepetésünkre az állomáson géppisztolyos angol katonák fogadtak bennünket, és kísérték be a 2 m magas dróthálóval körülvett lágerbe.

1945. szeptember 10.

Ez igazi fogolytábor, négy részre tagozódik. Az egyikből a másikba átmenni nem lehet. A drótkerítésen belül- és kívül fegyveres angol katonák vigyáznak „nyugalmunkra”.

Éjjel reflektorok ontják a fényt. Élelmezésünk kritikán aluli. Délben az ebédsztás alatt, főleg a fiatal leventék az éhségtől összeesnek.

1945. október 01.

Az angol tábori őrséget leváltották, helyettük botos németek vigyáznak ránk. A szigorú tábori életmód valamivel javult, délután kimeőt is engedélyeznek. Így kenyeret, gyümölcsöt vásárolhatunk.

1945. október 02.

Megkezdődött a tanítás. A tábor napról-napra szebb, és rendezettebb lett. A termekbe vaságyak, szalmazsákok és kályhák kerültek.

1945. október 15.

Élelmezésünk is javult, főleg a kenyéradag növekedett. Az angolok nagyon ügyeltek a tisztaságra, minden nap a hálótermeket, a konyhát s a személyi higiéniát is ellenőrizték. A lágernek saját kórháza s kápolnája is van.

1945. október 20.

Itt LINTORF-ban is kaptam ima- és énekfüzetet, amely a Rajnavidéki Westfaliai angol fogolytáborokban lévő magyar leventék és katonák számára készült 5000 példányban. Kiadta Kovács Mihály

piarista tanár, a leventék lelki gondozására kiküldött római katolikus tábori lelkész. Címe: „Daloljatok az Úrnak!”

1945. október 25.

A mai napon arról értesültem, hogy rövidesen itt hagyjuk LINTORF-ot, akkor amikor ezt a tábort már „megszerettük”. Élelmzésünk elfogadható, és főleg a délutáni kimenő bizonyos szabadságot jelentett részünkre. Természetesen hangulatunkat az is kedvezőtlenül befolyásolta, hogy nem hazafelé, hanem még távolabbi helyre, MÜNSTER-től északra, a holland határ mellé BORGHORST-ba visznek bennünket.

1945. október 28.

A 180 km-es utat angol tehergépkocsikon tettük meg. A leventéket egy üresen álló szövőgyárban szállásolták el. Ebben a táborban sokkal rosszabbak a körülmények, mint LINTORF-ban. Tömegszállítás, rettenetes szag, este pedig vak sötétség, ordítozás. Élelmzésünk viszont sokkal jobb, mint az előbbi táborban, naponta 50 dkg kenyeret, 3 dkg vaját, 2 dl tejet és 25 dkg cukrot kaptunk. Ebédre mindig volt hús, köretnek rizst, borsót, vagy sárgarépát, néha burgonyát kaptunk.

10 km-es körzetben szabadon mozoghattunk, mégis a hazatérési vágy mindjobban erősödött bennünk.

1945. november 10.

Nem várunk tovább, ha Karácsonyra otthon szeretnénk lenni, akkor nincs más választásunk, mint a szökés. Naponta újabb és újabb terveket fontolgatunk, végre úgy döntöttünk, hogy olyan igazolást kell beszerezni, hogy családunkat keressük a bajorországi tartományban. Az egyik szobátársunk az angol parancsnokság konyháján dolgozik, mint kisegítő. Ő javasolta, hogy keressük fel azt a fiatal grófot, aki tolmácsként ott dolgozik, talán tud segíteni. Találkoztunk vele, és elmondtam, hogy a táborban leventékkel vagyunk együtt, somogyiak vagyunk, nagyatádi katonák. Megbízhat bennünk. Rövid gondolkodási idő után igennel válaszolt, hogy segítségünkre lesz. Átadtam az előre megfogalmazott szöveget, és kértem, hogy az angol parancsnokság eredeti bélyegzőjével ellátott levélpapírára

angol- és német nyelven, gépirással másolja rá az alábbi szöveget:

„A BORGHORST-i angol parancsnokság engedélyezi dr. Horváth Jenő, Horváth Miklós, Krápecz Imre és dr. Vermes Jenő, a borghorsti tábor lakóinak, hogy Németországban, a Bajor tartományban családtagjaikat felkeressék. Szállás- és étellemezéstámogatásban a Vöröskereszt és német hatóságok legyenek segítségükre. Az igazolás 1945. december 31-ig érvényes.”

1945. november 18.

Izgalmas, 8 napos várakozás után megkaptunk a fenti szöveggel az igazolást. Az átadáskor megegyeztünk abban, hogy esetleges angol, vagy amerikai ellenőrzéskor ezt az írást nem használjuk fel, csak a német hatóságoknál, a Vöröskeresztnél, és az UNRRA segélyszervezetnél étellemezés- és szállás iránti kérelem céljából.

Elhatároztuk, hogy 20-án indulunk, de nem az itteni vasútállomásról, hanem az 5 km-re lévő ALTERBERG-be megyünk s ott fogunk vonatra szállni, mert a szökések miatt az itteni állomáson és környékén az angol katonák szigorú ellenőrzést tartanak.

1945. november 20.

Már reggel 4 órakor elindultunk. A vasútállomáson az igazolás felmutatása után HAGEN-ig adtak jegyet, ahová minden nehézség nélkül - MÜNSTER-HAMM-DORTMUND érintésével meg is érkeztünk. Ez a város angol és amerikai zónahatár, továbbutazásunkhoz újból engedélyre volt szükségünk. Az állomáson itt is bemutatuk igazolásunkat, vizsgálták, forgatták, a pecsétet különleges lámpával ellenőrizték. Ez idő alatt kivert bennünket a veríték, de szerencsére nem sokáig, mert elfogadták és adtak jegyet FRANKFURT am MAIN-ig.

1945. november 21.

Az éjszakát a vonaton töltöttük, reggel indultunk tovább, de csak DILLENBURG-ig jutottunk. Itt szomorúan értesültünk, hogy tovább nem mehetünk, mert a személyforgalom szünetel. Ezen az állomáson már több mint 200 magyar katona várakozott ugyanazzal a céllal, mint mi. Szerencsénkre bejárt egy szenesvonal. Megrohantuk, és 5 órai utazás után átfázva,

de 200 km-rel előbbre jutottunk. Késő este megérkeztünk FRANKFURT-ba.

Itt át kellett menni a másik pályaudvarra, ami igen nagy nehézségekbe ütközött, mert a város romokban hevert, és a romba dőlt házak ablakából csak itt-ott szűrődött ki világosság. Kiabálásunkra végre kijött egy asszony, és eligazított bennünket, hogy merre menjünk. A 3 km-es úton nem találkoztunk senkivel, végre 2 órás botorkálás után megtaláltuk a pályaudvart. Itt az amerikaiak ellenőriztek, de nem zavartak el bennünket, itt töltöttük az éjszakát.

1945. november 22.

Reggel utaztunk tovább NÜRNBERG-be, ahová délután érkeztünk. Megkerestük a Vöröskereszt irodáját, és igazolásunkat bemutattuk, étkezést és szállást kaptunk.

1945. november 23.

Reggel továbbjöttünk REGENSBURG–STRAUBING érintésével megérkeztünk a német–osztrák határra, PASSAU-ba. A kikötőben láttuk, hogy a magyar „Szt. István” hajó itt várakozik. A parancsnoktól érdeklődtem a hazatérés felől, de megtagadott minden felvilágosítást. A Vöröskereszt irodájába mentünk, de itt sem kaptunk biztatást. Javasolták, hogy „feketén” az orosz zónába jutással próbáljuk meg a hazatérést, vagy menjünk a POCKING-i lágerba. A javaslatot nem tartottuk megfelelőnek, ezért úgy döntöttünk, hogy visszamegyünk az állomásra, talán sikerül valamilyen vonattal Ausztriába átmenni.

Közben amerikai ellenőrzés volt az állomáson, a váróteremben. Mindenkit kizavartak, ezért úgy döntöttünk, hogy elmegyünk a rendőrségre, és ott kérünk eligazítást, hogy hol szállhatnánk meg. Nagyon siettünk – mivel este 9 órától már kijárási tilalom volt – így véletlenül hátizsákom hozzáért egy amerikai tiszthez. Kiabált, de nem értettem és nem álltam meg, erre előkapta pisztolyát, rámszegezte. Szerencsémre dr. Vermes angolul bocsánatot kért, majd szólt nekem, hogy jöjjenek vissza. Amikor odaértem még mindig rám tartotta, s tovább kiabált, de nem használta fegyverét, végül megunt az ordítózást, és elengedett.

A rendőrségen a kijárási tilalom megszegéséért büntetésül 3 nap elzárást kaptunk. Nem bánkódtunk, kipihentük az utazás fáradalmait,

mert sem szállásra, sem élelmezésre nem volt gondunk, csak a „kübli” használatát nehezen szoktuk meg.

1945. november 26.

Itt a fogdában tanácskoztunk a további teendőkről. dr. Vermes Jenő, és Krápecz Imre barátunk úgy döntött, hogy a hazatérést az orosz zónán keresztül folytatják. Elbúcsúztunk, további sorsukról nincs információm, előbb hazatértek-e vagy orosz fogságba kerültek? Bátyámmal nem vállaltuk ezt a kockázatot, úgy határoztunk, hogy a lágerba sem megyünk, hanem megpróbálunk a német parasztoknál munkát vállalni addig, amíg a hivatalos hazaszállítás meg nem kezdődik.

1945. november 27.

Ez sikerült is, mert HIERLING mellett az egyik tanyán módos gazdához beszegődtünk élelemért, és szállásért.

1945. december 15.

Igen lassan teltek a napok, nekem az volt a feladatom, hogy a környékbeli táborokat 2–3 naponként felkeressem, érdeklődjem arról, hogy mikor indul transzport-vonat. Legtöbbször PASSAU-ba és POCKING-ba mentem. Az utóbbiból már indultak szerelvények 800–1000 visszatérővel, de a létszám a táborban nem csökkent, mert a nyugati fogolytáborokból mindig többen érkeztek, mint ahányan elmentek. Itt a táborban főleg magyarok, civil menekültek, illetve katonák tartózkodtak. A létszám 15–20000 körül mozgott. A tábor parancsnoka magyar volt, a rendre, és a tisztaságra ugyancsak magyar rendészeti emberek ügyeltek fel. A hangszórókból állandóan szólt a zene, időközben a KOSSUTH-rádió híreit lehetett hallgatni.

A tábor zsbivásárhoz hasonlított. Árultak itt a földre leterített pokrócokon civil ruhát, katonai felszerelést, rangjelzéseket, különböző igazolványokat, élelmiszert, italokat, szóval mindent, főleg német márkáért, de cserelehetőség is volt.

A hazatérési irodában lehetett feliratkozni a hetente induló vasúti szerelvényekre. A névjegyzékre azoknak a neve is felkerült, akiknek eszük ágában sem volt hazatérni, de márkáért vagy értékesebb tárgyért hajlandók voltak az indulási jogukat átadni.

1945. december 20.

Én is itt jelentkeztem, de kerekén elutasítottak azzal, hogy már 5 szerelvényre betelt a létszám. Ebben az évben már nem várható több indítás. Nagyon elkeseredtem, de ekkor az egyik írnok félrehívott és közölte, hogy 20 márkáért két nevet is felírhat a 26-án induló transzportra. Megegyeztünk.

1945. december 28.

Kétnapos kényszerű várakozás után az amerikai katonák fegyveres védő őrizetével végre 12 óra körül megindultunk.

1945. december 31.

Három napos utazás után GRAZ-ba érkeztünk. Az éjszakát a szerelvényen töltöttük.

1946. január 01.

Kirakodtunk, és gyalog mentünk tovább Szentgotthárdig. Az amerikaiak kísérték bennünket, az orosz „zsákmányszerzők” meg sem próbálták transzportunkat megközelíteni.

Délután léptünk újra magyar földre. Itt amerikai kísérőink átadtak bennünket a magyar hatóságoknak. A bizottság kimért, hűvös tartózkodással fogadott bennünket, semmiféle üdvözlés – pl. köszöntjük a hazatérőket – nem hangzott el, csak „álljanak négyes sorokba, kilépni tilos!” Csendben kissé méltatlankodva tettük meg a 3 km-es utat.

Másnap az Államrendőrség Politikai-rendészeti Osztályán megkezdődött a kihallgatás. Katonai igazolvány alapján azonosítottak, és megnézték, hogy nevünk nem szerepel-e az ő névjegyzékükön, mert ha ilyenre bukkantak, az illetőt azonnal letartóztatták.

Akik ellen nem merült fel politikai kifogás, jelentkezhetek az utazási igazolványért. Ők nem siettek kiadni, mert ez alatt az idő alatt a besztottak átkutattak minden hátizsákot, így az enyémet is, és az értékebb holmikat elkobozták azzal az ürüggyel, hogy kincstári felszerelés. Magyarul: fosztogattak.

Nemcsak az angol takaróból készített civil ruhám, de a féltve őrzött naplóm is eltűnt. Nem tudom, honnan vettem a bátorságot, de ez

annyira felbosszantott, hogy a parancsnoknál határozottan tiltakoztam ez ellen az eljárás ellen, és kértem, hogy legalább a naplót adják vissza, mert az személyes tulajdon, abban nincs hadititok.

A parancsnok bekérte a naplót, beleolvastam s meglepetésemre nem csak ezt, hanem mindent visszaadott, amit elvettek, és aláírta mindkettőnk utazási igazolványát. Soha nem gondoltam volna, hogy egy napló ilyen hatással van egy parancsnokra.

Kimentünk a szentgotthárdi állomásra, bízattak, hogy talán holnap utazhatunk tovább, mégis csak három nap múlva szállhattunk fel a vonatra. Szombathelyen két napot váraoztunk, de csak tehervonattal sikerült Nagykanizsáig eljutni. Innen gyalog pedig Nagyatádig. Végre január 10-én hazaérkeztünk, a viszontlátás öröme leírhatatlan volt.

EPILOGUS

Dr. Freller Andor, a nagyatádi Nemzeti Bizottság elnökének jelentése szerint – amelyet a megyei Nemzeti Bizottságnak küldött a község háború utáni helyzetéről – Nagyatád lakói saját erőből képtelenek lesznek községüket helyreállítani.

Ez a megállapítás tévesnek bizonyult, mert a nagyatádi emberek a község vezetésével összefogva rövid időn belül helyreállították a megromgált épületeket, utakat, hidakat. A földeken, a gyárakban megindult a termelés. Több évtizedes következetes tervszerű építőmunka meghozta gyümölcsét, mert Nagyatád történetének során harmadszor, 1971. április 25-én újból megkapta a városi rangot.

A Magyar Urbanisztikai Társaság 1983-ban Hild János emlékéremet adományozott a városnak a múlt és a jelen városépítési és felújítási munka harmonikus összhangjáért.

Az utolsó öt évben tovább fejlődött, szépült a város, az önkormányzat képviselő-testülete, a fiatal lokálpatrióta polgármesterrel együttgondolkodva azon munkálkodnak, hogy a városfejlesztési program mielőbb megvalósuljon. Nekem, aki 73 éve élek ebben a városban, öröm felsorolni - a teljesség igénye nélkül - az utóbbi években létesült építkezéseket:

- a bodvicai városrészben római katolikus templom
- a városi strand új pezsgő medencéje
- a tűzoltóság korszerű épülete
- a két élelmiszer-áruház, a SUPER Market és a PENNY Market
- az egészségügyi központ
- az Idősek Otthona
- a gyógyfürdő és a kiségitő iskola felújítása

Megkezdődött a városi sportcsarnok, a kemping építése, az Ipari Park kialakítása, a nőtlen tisztai szálló lakásokká való átalakítása, elkészült a Széchenyi-tér déli oldalának rendezési terve.

Büszke vagyok arra, hogy Dunántúl egyik legszebb virágos kisvárosában élhetek.

Visszaemlékezésem befejezésekor meg kell említenem, hogy történelmünk során Dániában magyar fegyveres katonai alakulat eddig még nem tartózkodott, ez a „bevonulás” a két nép között kialakult jó viszonyt kedvezőtlenül nem befolyásolta.

Meggyőződésem, hogy a dán nép ideérkezésüinktől kezdve, és ott-tartózkodásunk – 1945. március 5.–1945. május 15. – ideje alatt a magyar katonákat nem tartotta megszállónak, ellenségnek. Ennek bizonyítékát számtalan esetben ki is nyilvánította, pl:

– a határátlépéskor, ellenőrzéskor tanúsított megkülönböztetett humánus eljárásért

– hozzájárultak, hogy hazatérésünkig Dániában maradhassunk.

Ezt a döntést az angolok ugyan megváltoztatták, de elhatározásuk igazolta egy baráti nép jó szándékát.

Ezen kívül kisebb jelentőségű, de az akkori dániai helyzetre jellemző alábbi eset is igazolja a fentieket:

A német katonák szolgálaton kívüli szabadidejük alatt, az utcán csak legalább kettesével, fegyveresen járhattak, moziban filmet csak lábhoz tett, csőre töltött puskával nézhettek, a mi alakulatunk katonái szabadon, fegyver nélkül közlekedhettek, mert érezték és tudták, hogy semmiféle veszélytől nem kell tartaniuk.

Köszönetet kell mondani a dán népnek a magyar katonák iránt tanúsított, megkülönböztetett baráti segítség megnyilvánulásáért. Örülök, hogy több mint 50 év után a Nagyatádi Önkormányzat „Múltidéző” című kiadványában lehetőséget kaptam arra, hogy a 90/I. zászlóalj katonái nevében kifejezhettem őszinte hálámat.

Köszönetemet fejezem ki, akik visszaemlékezésem adatainak kiegészítésében, pontosításában segítettek, és a „Múltidéző” sorozat megjelenítésében közreműködtek:

Nagyatád Város Polgármestere

Nagyatád Városi Múzeum

Somogy Megyei Levéltár

Babay Bernadett

Györe Béláné Sipos Ilona

Ormai István

Horváthné Gréczy Mária

Dr. Bösze Sándor

Budapest

Nagyatád

Horváth Ferenc	Budapest
Dr. Horváth Jenő	Nagyatád
Kiss Attila	Nagyatád
Lénárt István	Nagyatád
Dr. Mohay András	Pécs
Nagy István	Kaposvár
Pintér Ernő	Nagyatád
Pohly János	Pécs
Rostás Károly	Kaposvár
Széll József	Nagyatád
Tóvári József	Nagyatád
Török József	Pécs
Dr. Strasser Tibor	Pécs

Források:

Kádár Gyula: Ludovikától Sopronköhidáig

Tarcai Béla: Magyarok a nyugati hadifogolytáborokban

MELLÉKLETEK

Dr. Mohay András:
Emlékek – mozaikok
1944–1946
(részletek)

18 éves is alig múltam, mikor 1944. decemberében az Alsónemesapátiban tartózkodó nagyatádi 90/i. zászlóaljhoz vezényeltek, ahol dél-somogyi – köztük nem kevés nagyatádi – újoncokkal kerültem egy századba. A „karpaszományos” jövevényt kicsit tartózkodva fogadták, de néhány nap alatt teljesen befogadtak.

Alsónemesapátiban 13-an voltunk egy rajban. Elhelyezésünk egy gazda konyhájában volt. Olyan szoros volt a hely, hogy – a szó szoros értelmében - csak oldalt fordulva fértünk el egymás mellett, de így is éjszakánként – 2 órás váltásokkal – őriztük a semmit, egy furkósbottal a kezünkben.

Január 10-én indultunk gyalogmenetben Sopron felé, hogy ott átlépve a határt, eljussunk valahogy Dániáig. Reggeli után sorakozó. Perjés százados parancsára, feltehetően edzettségünk fokozása céljából, „nyári menetöltözetben” kellett megjelennünk, ami azt jelentette, hogy a köpeny koszorúba „fonva” vállunkon tekeredett, s a sapka széle sem volt lehajtható fülünk védelmére, amire bizony szükség lett volna, mert az úgy mínusz 10–12 fokos hideg, a hóesés, az erősödő széllel összefogva már hófúvássá fajult, megnehezítve a menetelést. Több mint 8 óras gyaloglás után lassan sötétedni kezdett, és Sárvárnak, napi úti célunknak se híre, se hamva. A szél egyre erősebben, szinte vízszintesen vágta szemünkbe, arcunkba, fülünkbe a havat. Kimondottan gyötrődtünk.

Végül – halálra fáradva, átfagyva-ázva – mégiscsak beértünk Sárvárra, ahol a téglagyár szárítójában, egy ujjnyi szalmán (és ki tudja mennyi tetűn) elnyúlva aludtunk reggelig.

Sopron. Kétszeri bombatámadás utáni állapotot volt alkalmunk látni. A hadapród iskolában nyertünk – viszonylag rendes – elhelyezést. A tetvességre tekintettel egy – a vasútállomáson lévő – fertőtlenítő vonatban

lezuhanyozhattunk, ruháinkat pedig fertőtlenítő kamrában gőzölték.

Németország. 1945. február elsején léptük át a határt. Irány Amstetten. Emlékszem Melk közelében meneteltünk, hajnali 4 óra tájban, mikor teljes kivilágításban dübörgő gépeket, sístergés zajával működő üzemet, gyárat láttunk. El nem tudtuk képzelni, miféle létesítmény ez, mert hónapok óta a teljes elsötétítéshez szokott szemünk számára merőben meglepő volt. Később tudtuk meg, hogy valamelyik koncentrációs tábor egy üzeme volt. Nyilván tudták a németek, de a szövetségesek is, miért van kivilágítva.

Amstettenben bevagonírozás közben légitámadás érte a vonatot, uccu, neki az állomás melletti hegyoldalnak, ott lapultunk, míg el nem repültek a gépek. A századtörzs vagonjába kellett beszállásolnom – német tudásom kezdett kamatozni –, így aránylag kényelmesen helyezkedhettem el, rajom sem bánkódott, mert így egy fekhely felszabadult a 6 ló, vagy 40 ember feliratú vagonban.

Plzen előtt elfogyott a mozdonyunk! Egy kis állomáson álldogáltunk talán 2–3 napot, így már kezdtünk laktanyarendet, gyakorlatokat tartani (no meg latrinát ásni, mert az állomás kis ürgödrét kb. fél nap alatt sikerült csúcsosra telíteni).

Drezda felé tervezett szállítási útvonalunk – a város épp azon az éjszakán való lebombázása miatt – pár órás álldogálás után megváltozott, visszatoltunk, és Hallén keresztül folytattuk utunkat. Közben gyönyörködtünk az Elba völgyének fantasztikusan szép hegyvidékében. Szinte tavasz volt, zubbonyban, nyitott kocsiajtókban ülve – állva bál-méskodtunk. Berlin–Spandau külvárosában ismét légitámadást éltünk át. Pont egy temető mellett állt meg a szerelvény, kirohantunk, s a sírok közt fekvé vártuk a lefújást (Keserű humorral mondtuk, ha baj lenne, nem kéne messze mennünk ... Szerencsére nem lett baj!). Innét kezdve a szerelvény valami félelmetes sebességgel száguldott, ami még a Pullmann kocsikban is érezhető lett volna, hát még a marhavagonban.

Dánia. A határállomáson kettős őrszemek, kutyával, géppisztollyal. Szokatlan látvány volt. Akkor még nem tudtunk a dán partizánokról. Esbjerg városában szálltunk ki a vonatból. Irány a kikötő. Zárt alakzatban, lépést tartva nem kis feltűnést keltettünk, pláne mikor nótáink is felharsantak. Bár a dánok nem értették sem az „Örmester úr fekete su-

bája” alá húzódó barna kislány szándékait, sem azt, hogy „Nagyatádi lány” mért sétál az utcán piros bugyogóban, de határozottan rokonszenvesen nézegették a nyilvánvalóan nem német katonaságot. A kikötőben a halszagon kívül hajók is vártak ránk, s ezek vittek a Fanö szigeten fekvő Norby községbe (itt egy TODT (német munkásalakulat) táborában nyertünk elhelyezést, ott mindezidáig a legjobb körülmények közé jutottunk. Szabályos laktanyarend, kiképzés, őrsegek, éjjeli és nappali őrzáratok, kimenők, kantinek stb.)

Dánia, és így Norby is „tejjel-mézszel” folyó Kánaán volt szemünkben. Az otthoni, de még inkább a Németországban megszokott szűkös körülményekkel szemben itt szinte minden, békebeli viszonyoknak megfelelően, kapható volt. Tejtermékek, kenyér, sütemények, felvágottak, csokoládé.

A sziget északon hermetikusan le volt zárva. Drótsövény, éjjel-nappal őrés, járőrök. Nem tudtuk mire vélni. A németektől – akikkel rendszeres kapcsolatban voltunk, hiszen német alakulatnak voltunk alárendelve – semmiféle információt nem kaptunk, hiába kérdeztem őket. Streng Geheim! (Szigorúan titkos!) – volt a válasz. Még akkor sem jöttünk rá azonnal a megfejtésre, mikor egy ízben, kinn a terepen, gyakorlat közben egy aránylag lassan repülő, propeller nélküli, kb. 100–150 m magasan szálló tárgyat láttunk a levegőben. Hangja olyan volt, mint egy cséplőgépe. Utólag kiderült, hogy egy V-1-et (Vergeltungswaffe-1) láttunk, mely a német megtorlás (a német városok bombázása miatt) csodafegyvere volt.

Blaavand. Az egyre súlyosbodó harci helyzet miatt április közepén az itt állomásozó német alakulatokat a frontra vitték, helyükbe mi kerültünk, s alkottuk a Spanyolországtól Norvégia csúcsáig tartó Atlanti-fal egyik (nem épp a legerősebb) láncszemét. Ritkás fűvel borított, dimbes-dombos homokbuckák, dűnék sora közt bunkerek voltak, előttük drótakadályok, aknamezők. Itt nyert elhelyezést századunk, és századírnokká léptem elő.

Dán pénzben kaptuk a zsoldot, így hát anyagi akadály nem volt a „jólétnek”. De minden csoda 3 napig tart. Jött a fegyverszünet híre! Idilli körülményeinknek vége szakadt.

Tanácsstalanság vett erőt a parancsnokon, szó volt arról is, hogy

fegyvereinket elhagyva, illegalitásba vonulunk, civilek közé széléldünk. De aztán, bár a dánok már szimpatizáltak velünk, ez mégsem jött létre, parancs érkezett az elvonulásra.

A század szétszórt elhelyezése miatt a századparancsnok úgy rendelkezett, hogy hajnali 3-kor legyen ébresztő, 2 kézigránát felrobbantásával, amit a napos kellett, hogy eszközöljön. Sajnos, szegény Fóris Gusztáv tizedes volt a napos, nem vette észre, hogy pillanatgyújtós kézigránát van a kezében. A második gránátot már nem tudta elhajítani, szétroncsolt teste ott feküdt a bunker előtt. Másnap temettük el Blaavandban.

Innen gyalogmenetben vonultunk le Schleswig-Holstein tartományba, Schülz-Wesselburen környékén falusi pajtákban, istállókban nyertünk elhelyezést. Fogságban voltunk, de szabadon közlekedhettünk. Az egész tartomány egy nagy fogolytábor volt, két oldalt a két tenger, északon a dán határ, délen pedig a Vilmos-csatorna képezték „fogolytáborunk” kerítését.

Szeptemberben az angolok utasítására az alakulatoktól kivonták azokat, kik – mint én is – még nem voltak sorköteles korúak, tehát akik mint leventék kerültek a honvédséghez. Itt búcsúztam el, ekkor már valóban baráttá vált bajtársaimtól.

Vonattal Lintorf-lágerbe kerültem. A láger – mely már tényleg hadifogolytábor volt – szögesdróttal, őrtornyokkal, reflektorokkal – egy „Kranken Reier”-rel, gyengélkedő részleggel, is rendelkezett. Az orvos nem tudott németül, s keresett egy orvoshallgatót, aki tud. Igaz, hogy mindössze 6 hétig tanultam az orvosi egyetemen, mert az előadások befejeződtek az oroszok közeledtével (meg be is hívtak), de bátraké a szerencse, belevágtam.

A betegek szállításakor kísérőként bejártam a Ruhr-vidéket (illetve annak romjait, mert iszonyúan szét voltak bombázva a városok, Düsseldorf, Duisburg, Essen, Wuppertal stb.).

A következő évben, tavasszal összeírták a tábor lakóit, ki akar, ki nem akar hazatérni.

Én jöttem.

**Dr. Strasser Tibor honvéd,
a 91/II. zászlóaljból, a dániai vonatszerelvény
felrobbantásának szemtanúja írja:**

A herningi 1945. február 19-i vonatrobbantás hiteles története számomra csak 1995. februárjában tisztázódott, amikor Dánia felszabadulásának 50. Évfordulójára a holstebro-i körzeti TV meghívására meglátogathattam az akkori események színhelyét, találkozhattam **Mogens Benedixsen** úrral, a helyi történésszel, aki megírta a térség ellenállási mozgalmának történetét, a mi vonatszerelvényünk felrobbantását is.

Ő engem összehozott az ellenállási csoport egykori parancsnokával, **Ole Möller Jonsen** úrral, és találkozhattam az akkori forgalmistával – 1945-ben Herning polgármestere – akiktől, és a nekem bemutatott dokumentumokból egyértelműen rekonstruálható volt a robbantás hiteles története.

Eszerint a vasúti szerelvényünk felrobbantása dán részről nem volt tévedés, mert vonatunk haladását a német-dán határátlépés óta nyomon követték és előkészültek a robbantásra. A vasúti sínekre 10 db robbanótöltetet helyeztek el. A csoport részére az utolsó jelzést a forgalmista adta, amikor a vonat kiindult a herningi állomásról. A 8 főből álló akcióegység fedezékbe vonult és figyelte a szerelvény érkezését. Rövid időn belül a mozdony áthaladt az aláaknásított síneken, de csak három akna robbant fel, a többi szerencsére nem. Ennek ellenére az akciót a csoport, tevékenységük egyik legsikeresebbikeként értékelik.

Ők tehát tudatosan cselekedtek, mi voltunk a célpont, mégis megtévesztés áldozatai lettünk. Ez abban nyilvánult meg, hogy a dán ellenállók előzetesen úgy tájékoztatták, hogy ez a szerelvény Magyarországról magyar nácikat, nyilasokat és önkénteseket szállít Dániába, kiképzés céljából, ezért volt a zászlóaljat szállító vonatunk a robbantás célpontja.

Hosszas bizonygatás után sikerült **Bendixsen** történésszel elhithetnem, hogy szerelvényünkön sem nyilasok, sem nácik, sem önkéntesek nem voltak, mi sorozott katonák voltunk, akiket akaratunk ellenére, parancsra szállítottak Dániába.

A magyarázatot megértették és elfogadták. Erről egy koppenhágai újságban – **Kristeligt Dagblad** 1995. március 27-i szám – cikk jelent meg, az egykori megítélésünk helyesbítéséről.

Nagyon megható pillanat volt számomra, amikor az akciócsoport vezetőjétől **Ole Möller Jensen**-től baráti kézszorítással búcsúzhattam el. Ő mondta, hogy azóta 50 év telt el, régen volt, és már béke költözött a szívekbe.

A dán televízió, az ünnepi műsorában találkozásunkról 25 perces műsort sugárzott.

Kislexikon

VKF

a hadsereg legfelsőbb operatív irányító testülete

nyílt parancs

különleges megbízást tartalmazó parancs. Háborús időkben a katonaság részére a tulajdonos beleegyezése nélkül lovak, fogatok kényszerű igénybevételére jogosító hatósági irat.

statárium

rögtönbíráskodás – rögtönítélő bíróság

hadapród őrmester

tartalékos tiszti vizsgát tett karpaszományos (tisztjelölt)

kiürítési rendelet

háborús események miatt kötelezi a veszélyeztetett területen élő polgári lakosságot, lakóhelyük elhagyására.

Bodvica-Henész-Simongát

a nagyatádi képviselő-testület 2/1941 sz. határozata alapján ezeket a községeket 1941-ben Nagyatádhoz csatolták.

Lelbach-kastély

Lelbach Keresztély, nagyatádi földbirtokos építette. 1944. december 12-től 1945. március 30-ig a nagyatádi térségben harcoló német csapatok parancsnoksági épülete, később szülőotthon, majd lebontása után itt épült fel a Városháza.

Nemzeti Bizottságok

a II. világháború után minden helységben a koalíciós pártok tagjaiból alakult testület a helyi hatalom átvételére, később politikai szerepük csökkent, 1949-ben meg is szűntek.

Hunyadi páncélos hadosztály

a magyar SS hadosztály. 1944 végétől Németországba, Dániába kitelepített alakulatok katonáiból zömmel toborzott önkéntesekből, majd később odavezényeltékből szerveződött, német alárendeltetéssel, de magyar parancsnokok vezetésével. Egyenruhájuk német, de magyar megkülönböztető jelvénnel.

levente

iskolából kimaradt 16-21 éves fiatalok katonai előképzésére létrehozott szervezet.

zónahatár

a II. Világháború után a győztes hatalmak Németországot, Ausztriát és Berlint először három, majd később négy – amerikai, angol, francia, szovjet – megszállási övezetre osztották.

UNRRA

az ENSZ segélyszervezete.

utász

hidak, utak építésére, akadályok létesítésére kiképzett műszaki alakulatban szolgáló katona.

magyar-német határ

Ausztria 1938. március 12 és 1945 április 27 között Németországhoz tartozott.

kübli

veder, a börtönökben az emberi szükséglet végzésére való fedeles, kb. 80 cm magas edény.

utazási igazolvány

fogságból hazatérő katonák elbocsájtólevele. A Hazahozatali Kormánybizottság Politikai Rendészeti Osztályának engedélye alapján állíthatták ki, ha az illető ellen nem merült fel politikai kifogás.

Rövid életrajzok

Babay József

1898–1956. Író-költő, Nagyatádon született. „Hazamegyünk” című versét az I. Világháború befejezése előtt írta. 1988 óta a nagyatádi 3. sz. Általános Iskola névadója.

Dr. Freller Andor

1905–1957. Ismert atádi ügyvéd. 1945-ben, mint Nagyatád Nemzeti Bizottságának elnöke, irányította a háború által okozott károk helyreállítási munkálatait, tevékenysége elősegítette a község életének újrarendelését.

Hild János

1766–1810. Építész.

Joó József

Tanító, a nagyatádi 90/I. újonckiképző zászlóalj hadapród őrmestere, fogságban a leventék iskolai oktatója. Barcsón 1956-ban a forradalmi Bizottság titkára.

Kovács Ödön

Vállalkozó, gabonakereskedő, 1945-ben a helyi igazoló bizottság elnöke, a Nemzeti Parasztpárt nagyatádi szervezetének alapítója.

Lelbach Keresztély

1860–1934. Nagybirtokos, a római katolikus egyházközösség kegyúra, az evangélikus templom építője 1930-ban.

Dr. Mohay András

Neves gyermekgyógyász, szakorvos, aki 1944-ben 18 évesen a nagyatádi 90/I. újonckiképző zászlóaljnál, mint karpaszományos honvéd teljesített szolgálatot, 1953-ban avatták orvossá, 1959-ben került Nagyatádra, tíz évi itt-tartózkodása alatt végzett lelkiismeretes orvosi munkájára az atádiak, az édesanyák, a betegek még most is

hálásan emlékeznek. 1969–1997 között Pécsen gyermekgyógyászati főorvosként, majd orvostanárként dolgozott és 44 évi orvosi szolgálat után most nyugdíjas.

Nagy Lajos

1326–1382. I. Lajos magyar király. A lengyel nemesség 1370-ben lengyel királlyá választotta. Uralkodása alatt (1342–1382) három tenger „mosta” birodalmának határait, ezért kapta a „Nagy” mellékevet. A 6. gyalogezred 1930. évben felvette „Nagy Lajos király” nevét.

Nehéz Ferenc

1912–1978. Dunmócs, költő, újságíró, „Ének a kenyérről” című vers írója.

Pohly János

Az újonckiképző ezred táborigazgatója. „Kezdődik az ének” imafüzetének összeállítója.

Rostás Károly

Ismert nyomdász, tanár, olvasószerkesztő, 1948-ban Kaposvár polgármestere, 1967–1975 között újból Kaposvár első embere. Dániában 1945-ben dán-magyar korszótár, a fogolytáborban az imafüzet nyomdai szerkesztésének irányítója, illetve vezetője.

Dr. Strasser Tibor

Pécsett született 1926-ban. Iskoláit itt végezte. 1951-ben jogi diplomát szerzett. Dolgozott a Járásbíróságon Tamásiban, majd a KSH Baranya Megyei igazgatóságán. Jelenleg nyugdíjas, a Pécsi Püspöki Bíróság jegyzője. 1944. novemberében vonult be a 91/II újonckiképző zászlóaljhoz, kiképzés-re Dániába került. Angol fogságból a borghosti táborból 1946. februárban szökött meg. Ennek a „Pécsi diákok a második világháborúban” című könyvében állít emléket.

Nagyatádról Dániába

Dátum	Indulás	Érkezés	Táv (km)	Tartózk. nap
1944. december 01.	Nagyatád	Nemes-kisfalud	30	1
1944. december 02.	Nemes-kisfalud	Somogysámson	25	1
1944. december 03.	Somogysámson	Alsópáhok	20	1
1944. december 04.	Alsópáhok	Alsónemesapáti	30	37
1945. január 10.	Alsónemesapáti	Bélbaltavár	25	1
1945. január 11.	Bélbaltavár	Sárvár	40	9
1945. január 20.	Sárvár	Egyházásfalu	20	3
1945. január 23.	Egyházásfalu	Sopronkövesd	15	5
1945. január 28.	Sopronkövesd	Sopron	18	4
1945. február 01.	Sopron	Pöttsching	23	2
1945. február 03.	Pöttsching	Wienerneustadt	16	1
1945. február 04.	Wienerneustadt	Berndorf	18	1
1945. február 05.	Berndorf	Altenmark	21	1
1945. február 06.	Altenmark	Hainfeld	17	2
1945. február 08.	Hainfeld	Wilhelmburg	22	4
1945. február 12.	Wilhelmburg	St. Pölten	15	9
1945. február 21.	St. Pölten	Amstetten	51	1
1945. február 23.	Vasúti berakodás	-		2
1945. február 24.	Amstetten	Dánia	1200	10

Nagyatádtól a dániai Fanö szigetre gyalogmenetben 406 km-t, vasúton pedig 1200 km-t tettünk meg. A december 1-ei indulástól a szigetre való érkezésig 95 nap telt el. Az úton sokszor bosszankodtunk a kényyszerű, véleményem szerint indokolatlan várakozások miatt, de most beigazolódott az a közmondás, hogy „aki időt nyer, az életet nyer”, mert a háború végső szakaszában érkeztünk Dániába, és nem valószínű, hogy a 3 hónapos kiképzés után már harctéri bevetésre is sor kerüljön.

Hősi emlékmű a laktanya udvarán

A 6. gyalogezred 1930-ban vette fel Nagy Lajos királyunk nevét és az ezredpk-ság úgy rendelkezett, hogy a szobrot nem Kaposváron, hanem Nagyatádon kell felállítani.

A hősi emlékmű felavatásán 1938. június 18-án tettek esküt az újoncok: A Somogyi újság erről így tudósított.

„. . . A nagyatádi újoncok megkapó és felejthetetlen ünnepség keretében tették le esküjüket. Az ünnepségen megjelentek a katonai és polgári hatóságok vezetői, dr. vitéz Kovács Dénes főszolgabíró, Baán Ignác esperes, dr. Bányai Lajos járásbírósi elnök, dr. Mike Imre kir. közjegyző, valamint igen sokan mások.

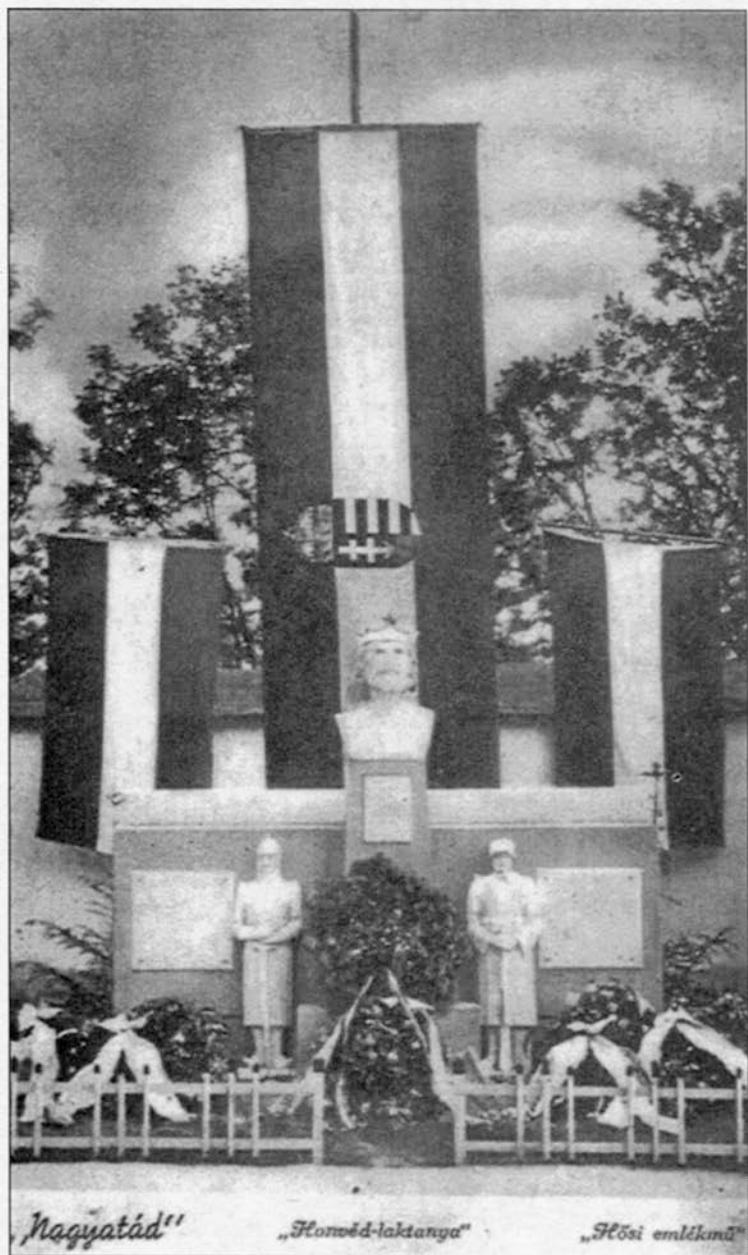
A fogadalomtétel ünnepsége a laktanya udvarán zajlott le, ahol a Nagy Lajos király szobrát magában foglaló hősi emlékmű zászlódíszben úszott s nemzeti színű lobogók díszítették. Az emlékmű körül helyezkedtek el zárt sorokban az esküre váró újoncok. Az ünnepséget a zlj. pk. szemléje vezette be, majd köszöntötte a polgári személyiségeket és szólt a katonákhoz és megkapó példákkal világította meg a hazaszeretetet, a bajtársiasság, az önfeláldozás és fegyelem lényegét. Minden újonc szeme csillogva tapadt a zlj. pk. arcára. Amikor aztán az újoncok letették az esküt, csak úgy harsogott bele a magyar légbe az

„Isten minket úgy segítjen!”

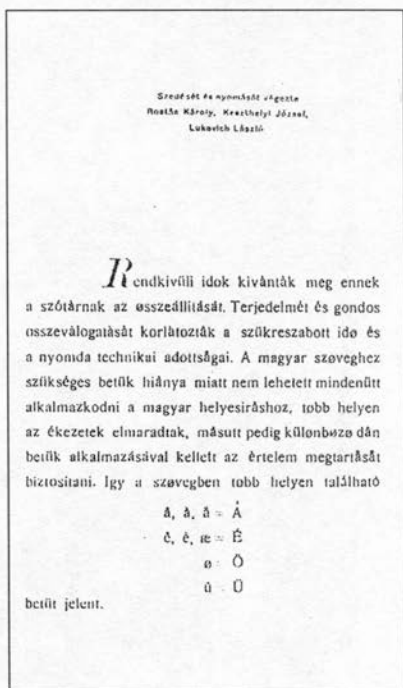
szent fogadalma.

A nagyatádi eskütétel után a Himnusz szárnyalt az ég felé, majd az esküt tett újoncok díszmenetben vonultak el a parancsnok és a megjelent előkelőségek előtt, hirdetve a katonalelkek szilárdságát és hősi helytállásra kész akaratát.

Nagyatád újoncai beálltak abba az ezeréves sorba, hogy békés életet biztosítson a magyar jövő sarjadó világának. . . .”

Dán-Magyar Magyar-Dán Kiszótár

A dán nyomdatulajdonos ajánlása:

„Ezennel szeretném kifejezni legnagyobb elismerésemet egyrészt a jó munkáért, amelyet ennek a kis könyvnek az elkészítésénél teljesített, azzal a kevés eszközzel, ami lehetséges volt, hogy rendelkezésre álljon, másrészt a jó kivitelezésért. Örömmel fogunk emlékezni ezekre a napokra és kívánjuk a legjobbakat Önnek és társainak.”

Vostrup, 1945. május 1.

Majhols Bogtrykker

Fordította: Török József, Pécs

KEZDŐDIK AZ ÉNEK...

Róm. kat.
egyházi énekek és imák

Az imafüzet 17 oldalból áll. Németországban Schleswig-Holstein tartomány Wesselburner-koog-ban készült 1945 augusztus hónapban 1096 db.

Összeállítója:

Pohly János tábori lelkész

Pécs

Szedés, nyomtatás:

Rostás Károly nyomdász

Kaposvár

Magyar egyházzenei hangverseny

aug. 25-én, szombaton d.u. 6 h-i kezdettel
wesselbureni templomban

Közreműködnek a 88/III. zlj. énekkara Bardocz László vezetésével, továbbá a 4/II. zlj. kamarakórusa Kalmár Márton vezetésével. Műsoron a modern magyar zeneszerzők egyházi karművei. Orgonál Kalmár Márton.

M Ű S O R

1. J. S. Bach (1685-1750):	A-moll prelúdium és fuga.
2. Bárdos Lajos:	Szálljon a dal. (Közös kánon.)
3. Egyházi népének feldolg.:	a.) Ó dicsőséges, ó ékeséges . . .
b.) Szent László királyról . . .
c.) Szent István királyról . . .(Kamarakórus)
4. Egyházi népének feldolg.:	a.) A keresztfához megyek . . .
b.) Üdvözlégy Mária . . .
c.) Boldogasszony Anyánk (Énekkar.)
5. Kodály Zoltán:	Jelenti magát Jézus
Ave Mária
Regina coeli.
Confirma hoc Deus.
Tantum ergo.
Harmat Artúr	Isten nagyságát (Kamarakórus.)
Bárdos Lajos:	Minden földek. (97. zsoltár.)
Kodály Zoltán:	Gloria szálljon. (Közös kánon)
Halmos László:	Magyar himnusz. (Énekkar.)
6. Halmos László:	B-dur prelúdium és fuga.
7. Gebhardi (1787-1862):	
8. Erkel Ferenc (1810-1898)	
9. J. S. Bach:	

Az egyházi népének dallamai mind régi, nagyrésze ősi eredetű. Az évszámmal el nem látott zeneszerzők ma is élnek s a mai modern egyházzenei irodalom megteremtői, irányítói. Munkásságuk nemcsak az egyházi, hanem a világi zenét is felöleli.

A fogolytábor egyhangú életében a zenei hangverseny üdítő eseménynek számított, azok is áhítattal hallgatták, akik a zene iránt kevésbé lelkesedtek.

HAZAHOZATALI KORMÁNYBIZTOSSÁG
utazási igazolványa

MAGYAR ÁLLAMRENDSÉG VIDÉKI FŐKAPITÁNYSÁGA POLITIKAI RENDESZETI OSZTÁLY
szentgotthárd-i kirendeltség
49 194 6. szám.
Szentgotthárd
UTAZÁSI IGAZOLVÁNY

Név (előző v. leánykori név): Horvát Miklós
Anyja neve: Tomasics Maria Állampolgársága: m
Születési hely: Győr Szül. év, hó, nap: 1922. V.
Családi állapot: nőtlen Foglalkozás: MÁV. tiszttel
Elhagyott hazai lakóhely: Nagyatád
Nevezettet és nevű gyermekét aki hap.
külföldön tartózkodott, a kirendeltség Nagyatád-Zrínyi u. 13. alatti lakóhelyére útbírándította.

Nevezett köteles 8 napon belül hazatérni és a lakóhelye szerint illetékes rendőrségi tályáncdíj azonnal jelentkezni. Ettől függetlenül tartozik bejelentési kötelezettségének elvégzésén azonosítási igazolványát megszerezni.

P. h.

r. nyomadó

A nyugati táborokból visszatérő katonák elbocsátó irata, melyet a Magyar Államrendéség Politikai Rendészeti Osztályának engedélye alapján állítottak ki

Hátlapján: Jelentkezett 1946. jan. 12-én

Rendéség NAGYATÁDI Kapitányság
Gonda György
pol. oszt. vez.

Bemutakozás

1922-ben Győrben születtem, édesapám itt a szeszgyárban mint művezető dolgozott. Édesanyám dédszülei már az 1800-as években Nagyatádon éltek.

1927-ben költöztünk Atádra, itt jártam elemi, majd polgári iskolába. 1941-ben érettségiztem a kaposvári Felsőkereskedelmi Iskolában.

Dolgoztam a Néptakarékpénztárban – Kossuth utca – a Jegyzőségen és Budapesten a MÁV Igazgatóságon.

1943-ban a Baross utcai laktanyában kezdtem meg sorkatonai szolgálatomat. 1944-ben a bevonult újonccokkal az ezredparancsnokság Dániába vezényelt. A háború befejezése után angol fogságba kerültem. 1945 november 20-án a németországi Borghorst fogolytáborából sikerült megszöknöm, így a hivatalos hazaszállítás előtt nyolc hónappal előbb érkeztem vissza Nagyatádra.

Dolgoztam a Kovács Ödön cégnél, majd megszűnése után 1948-ban léptem át a konzervgyár kapuját és 35 évi munka után 1982-ben mint a gyár áruforgalmi vezetője mentem nyugdíjba.

Most már 73 éve élek Nagyatádon. Ifjúságom, felnőttkorom örömei, megpróbáltatásai szorosan kapcsolódnak ehhez a gyorsan fejlődő egyre szépülő kisvároshoz.

Most már teljes szívvel-lélekkel úgy érzem, hogy már nagyatádi születésű vagyok.

2000. május 14.

Horváth Miklós

Körülbelül százezerre tehető azon magyar katonák száma, akik kihelyezésük, vagy a hadi helyzet következtében Észak- és Nyugat-Németországban, sőt Dániában és Jütland szigetén fejezték be a Második Világháborút. Az ember ennyit vagy nem sokkal többet talál a könyvek lapjain a történelem e – saját mércével mérve – kis szeletéről. De mennyivel több egy ilyen esemény az egyén életében. George DUBY francia történész írta, hogy a történelem az egyes emberek életének mindennapjaiból tevődik össze és egy-egy kor vagy esemény hangulatát, milyenségét ezeken a hétköznapiakon keresztül érthetjük meg.

A fentiek igazsága, e füzetben megörökített eseményekről és azok átélőiről is elmondható. Horváth Miklós naplója színes és izgalmas, őszinte olvasmány.

Jegyzetek:

1. Nagy Lajos lengyel királlyá koronázásával a Magyar Királyság és Lengyelország között perszonálunió jött létre (tehát e két állam uralkodója volt közös) ami önmagában nem érintette a lengyel állam függetlenségét.

2. 1944 őszén Vörös János a honvéd vezérkar akkori főnöke a kormányzó számára készített memorandumában javasolta, hogy végső szükség esetén az ország mozgatható értékeit és a hadköteles fiatalságot Németországba át kell menekíteni.

A fenti álláspont aligha azonosítható a magyar politikai vezetés véleményével, hiszen az 1944 augusztusának végétől Lakatos Géza vezetésével működő kormány elsődleges feladatának tekintette az ország szuverenitásának helyreállítását, a németektől való fokozatos elszakadást.

3. Szálasiék a hadra fogható korosztályokat Németországba akarták küldeni. Ott kiképzőtáborokban edzve és német fegyverekkel felszerelve 1945 tavaszán húsz hadosztályt akartak felállítani belőlük, hogy hungarista szellemben neveltetve majdan kivegyék részüket az oroszok által „ideiglenesen” megszállt országrészek visszafoglalásából. Legalábbis eképp vázolta elképzelései Szálasi Hitlernek a nála tett látogatás alkalmával.

4. A potsdami konferenciáról Churchill a választások miatt hazautazott, de már nem tért vissza. Nagy Britanniát az új megválasztott miniszterelnök, a munkáspárti Attlee képviselte.

